

FOLK OG FORSVAR

NR. 2 2015

Internasjonalt samarbeid:

UTVIKLING OG AKTØRER

KJÆRE LESER

Vi lever i en global verden, sies det. Informasjonsteknologien gjør at nyheter spres raskere enn noen gang tidligere. Kulturelle impulser fra fjerne strøk møter oss hver eneste dag i form av musikk, film, litteratur, mat og mye annet. Verdensøkonomien blir stadig tettere sammenvevd, og krisetider og sanksjoner i enkeltland eller regioner rammer bredt. Det er derfor kanskje ikke så rart at man i våre dager ser en eksplosjon i ulike former for internasjonalt samarbeid. Økonomisk, sikkerhetspolitisk, kulturelt, arbeidslivsrelatert – ja, så å si alle områder av livet diskuteres i en eller flere organisasjoner.

For 100 år siden, i 1915, anslo man at det fantes rundt 200 internasjonale organisasjoner i verden, altså formalisert samarbeid mellom to eller flere stater. I dag finnes det rundt 50 000. I tillegg kommer alle de ikke-statlige organisasjonene, som opererer på tvers av landegrenser. Utviklingen har gått raskt. Ulike arenaer for samtaler og forhandlinger vokser fram i et rasende tempo. Allikevel er det fortsatt statene som er hovedaktørene på verdensarenaen – organisasjonene er i all hovedsak kun redskaper.

I dette nummeret av bladet skal vi se nærmere på noen av de strukturene vi omgir oss med, både her i Europa og i andre deler av verden. Du finner også vedlagt en plakat, med litt informasjon om noen utvalgte organisasjoner som setter sikkerhetspolitikk på dagsordenen.

Monica K. Mattsson Kämpe

INNHOOLD

ARTIKLER:

Sammen er en mindre alene: Internasjonalt sikkerhetspolitisk samarbeid	s. 4 - 5
Korrupsjon og maktmisbruk	s. 6 - 7
Aktører i Afghanistan	s. 8 - 9
EUs tre sikkerhetspolitiske utfordringer	s. 10 - 11
Maritim sikkerhet og internasjonalt samarbeid	s. 12 - 13
Nordisk samarbeid	s. 14 - 15
Putins kollektive forsvar	s. 16 - 17
Russland-krisen større enn Ukraina-krise	s. 18 - 19
Energisikkerhet – en undersfokuset utfordring?	s. 20 - 21

FASTE SIDER:

Leder	s. 2
Smått & stort	s. 3 og 22
Leserbrev	s. 22
Organisasjonsstoff	s. 23
Info-publikasjoner	s. 24

SITATET

"We all do better when we work together. Our differences do matter, but our common humanity matters more."

Bill Clinton

OPPSLAGET;

Sikkerhetsfelleskap; uttrykket stammer fra 1950-tallet, og henviser til den amerikanske forskeren Karl Deutsch sine arbeider om forholdet mellom USA og Vest-Europa. I følge Deutsch er et sikkerhetsfelleskap karakterisert ved stabile forventninger om fredelig konfliktløsning statene i mellom. Et sikkerhetsfelleskap kan anta to former; enten et pluralistisk sikkerhetsfelleskap der statene ikke har overdratt myndighet til overnasjonale organer, eller et "amalgamert" der statene har inngått i en større enhet, eksempelvis en føderasjon.

FORSIDEN

Om forsiden: Vi lever i en globalisert verden, og det har vært en markant økning i internasjonalt samarbeid i årene etter Den andre verdenskrig. Stadig flere land søker mot internasjonale organisasjoner for å løse felles sikkerhetspolitiske utfordringer.

Foto: punkt&prikke...

Utgiver: Folk og Forsvar

Adresse: Arbeidersamfunnets plass 1c, 0181 Oslo

Telefon:
Tlf: 22 98 83 60
Telefax: 22 98 83 61

Internettadresse: www.folkogforsvar.no
E-post-adresse: post@folkogforsvar.no

Utgivelser: Kontaktbladet utgis 5 ganger pr. år.
Annonser: Bladet tar ikke annonser.
Abonnement: Bladet sendes gratis til interesserte, og abonnement kan tegnes ved å sende inn bestillingsseddel på siste side eller på www.folkogforsvar.no.
Opplag: Pr. mars 2015: 8.000 eks.

De som ønsker innsendt stoff og bilder i retur må angi returadresse tydelig. Innholdet i artikler og kronikker står for forfatterens eget syn, og representerer ikke nødvendigvis Folk og Forsvars offisielle mening.

Ansvarlig redaktør: Monica K. Mattsson Kämpe
Redaktør: Kathinka Louise Rinvik Bratberg

E-post red.: mkm@folkogforsvar.no
kathinka@folkogforsvar.no
post@folkogforsvar.no

Arbeidsutvalget i Folk og Forsvar:
Leder: Per Steinar Jensen (NHO)
Nestleder: Hans-Christian Gabrielsen (LO)
Generalsekretær: Monica K. Mattsson Kämpe

GRAFISK PRODUKSJON:
Layout: punkt&prikke... punktprikke@me.com
Formidling: 2punkt as www.2punkt.no
Trykk: RK Grafisk AS

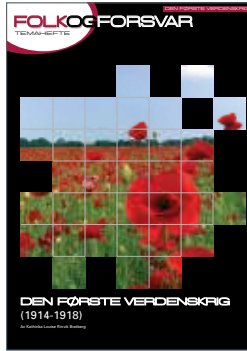
Alle våre artikler publiseres under lisens by-nc-nd (navngivelse-ikkekommerseil-ingen bearbeidelse). Dette innebærer at artiklene vi publiserer kan deles i form av kopiering, distribuering og spres i hvilket som helst medium eller format forutsatt at det oppgis korrekt kreditering, lenke til lisensen, og indikeres om endringer er blitt gjort. De kan videre ikke brukes til kommersielle formål, og det er ikke lov å remixe, bearbeide eller bygge på materialet for så å distribuere det endrede materialet.

ISSN 0800-7926

NYTT TEMAHEFTE

Folk og Forsvar gir snart ut et nytt temahefte som handler om Den første verdenskrig. Krigen startet i Europa, men det tok ikke lang tid før konflikten ble regnet som global og 31 land ble direkte berørt av krigen. Den regnes som en av de blodigste krigene utkjempet i historien og den aller første totale krig der hele befolkningen og økonomien ble engasjert i krigføringen. Krigen varte fra 28. juli 1914 til 11. november 1918, og det antas at ni millioner stridende og syv millioner sivile liv gikk tapt, og at 20 millioner mennesker ble såret. Første verdenskrig regnes som en av de første moderne krigene, og årsaken til at så mange døde var særlig knytte til de teknologiske og industrielle nyvinninger i krigsindustrien. I 2014 ble 100-års dagen for utbruddet til første verdenskrig markert flere steder i Europa. Til tross for at et helt århundre har gått, fikk de fire årene krigen varte enorme konsekvenser for det europeiske kontinent. Temaheftet er skrevet av Folk og Forsvars informasjonskonsulent Kathinka L. R. Bratberg og kan forhåndsbestilles på baksiden av dette bladet eller på våre hjemmesider www.folkogforsvar.no.

NY MEDARBEIDER

Vilde Wetteland Stoa (24) fra Oslo er ny studentpraktikant hos Folk og Forsvar. Vilde har en bachelorgrad i statsvitenskap med fordypning i internasjonal politikk. Hun holder på å ta en mastergrad i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, hvor hun er ferdigutdannet våren 2015. Vilde spesialisere seg på sikkerhetspolitikk, og skriver masteroppgave om Norges sikkerhetspolitiske strategi i nordområdene. Hun har tidligere jobbet som seminarleder på Universitetet i Oslo, og er for tiden aktiv som assisterende redaktør og skribent i fakultetsavisen Samfunnsviter'n. Vilde vil drive med ordinær informasjonsvirksomhet i Folk og Forsvar ved siden av studiene.

DIGITALT LEKSIKON

Folk og Forsvar har i flere år utgitt et sikkerhetspolitisk leksikon der alle begrep, land, konflikter og avtaler relevant for sikkerhets- og forsvarspolitikken er samlet. Vanligvis har leksikonet blitt oppdatert vært fjerde år. Nå lanserer Folk og Forsvar en digitalisert utgave som er søkbar. Her kan du søke blant våre mange oppslag og også foreslå endringer eller tillegg om det er noe du savner. Vi vil sørge for å oppdatere oppslagsordene fortløpende. Oppslagsordene er også delt inn i tema som skal gjøre det enkelt å finne flere ord som er relatert til hverandre. På forsiden på vår nettside www.folkogforsvar.no kan du klikke deg videre til den digitale utgaven av leksikonet, som vil være operativ i løpet av våren. Folk og Forsvar vil selvfølgelig fortsatt gi ut leksikonet i papirutgave og denne kan bestilles på baksiden av dette bladet eller på våre hjemmesider.

REKORDDDELTAELSE PÅ ARCTIC FRONTIERS

Konferansen Arctic Frontiers i Tromsø har vokst til å bli en av de viktigste internasjonale møteplassene for nordområdene. Temaet i år var klima og energi. Årets konferanse satte ny rekord med over 1300 påmeldte fra over 30 land.

- Arctic Frontiers har de seneste årene lyktes i å etablere seg som en av de mest anerkjente internasjonale arenaer for å diskutere nordområdespørsmål, sier utenriksminister Børge Brende. I sitt innlegg i utenriksministeren vekt på det konstruktive samarbeidet som finner sted i Arktis til tross for en ellers utfordrende internasjonal situasjon.

- Folkeretten, og spesielt havretten, er bærebjelken for samarbeidet i Arktis. Dette må vi hegne om. Samarbeid, kunnskap, ansvarlighet og respekt for universelle prinsipper og verdier er nøkkelord når vi skal videreutvikle Arktis sammen, sa utenriksministeren i sitt innlegg.

Brende la vekt på kunnskap som basis for bærekraftig vekst og viste til positive økonomiske veksttall for nord. Kunnskap gir også innsikt om hvordan klimaendringene påvirker vårt miljø. Klimaendringene som skjer i Arktis viser behovet for handling fram mot klimatoppmøtet i Paris senere i år.

Sammen er en mindre alene:

INTERNASJONALT SIKKERHETSPOLITISK

Med Den kalde krigens slutt har prinsippet om staters indre suverenitet kommer under press, det har vært en markant økning i antall internasjonale operasjoner, og samarbeid mellom statene gjennom internasjonale organisasjoner er blitt den mest legitime måten å drive sikkerhetspolitikk på.

Et av de mest sentrale prinsippene i Freden i Westfalen, som markerte slutten på Tredveårskrigen i Europa, var statenes suverenitet. Tanken var at statens aller viktigste oppgave var å sikre sine grenser, og at innenfor dem kunne styresmaktene regjere slik de ønsket uten å frykte innblanding fra andre stater. Etter Den andre verdenskrig ble det opprettet en rekke ulike sikkerhetspolitiske organisasjoner. Prinsippet om statenes suverenitet og ikke-intervensjon er begge sentrale elementer i FN-pakten og har i lang tid blitt regnet som den viktigste garantien for nasjonal sikkerhet.

DE FØRSTE OPERASJONENE

Med utgangspunkt i De forente nasjoner (FN) og FN-paktens begrensninger på legitim bruk av militærmakt utviklet det seg i årene etter krigen en gradvis forståelse av at militære operasjoner skulle skje i samarbeid under disse organisasjonenes kontroll. Allerede i 1948 var FN klare til å gjennomføre operasjoner, og sendte FNs observatørkorps til Palestina for å overvåke situasjonen der. Til tross for suverenitetsprinsippet, ble det også ganske raskt klart at FN ønsket å arbeide vel så mye med forhold innad i stater som mellom stater. FNs menneskerettighetserklæring ble rask utvidet til å inkludere sosiale og økonom-

iske rettigheter, og ikke bare politiske og sivile, noe som understreket tankegangen om at individers rettigheter var sterkt knyttet til fredsarbeidet.

Under hele Den kalde krigen var det imidlertid flere faktorer som satte en begrensning på internasjonale operasjoner. Særlig det tilspissede forholdet mellom de to veto-maktene USA og Sovjetunionen vanskeliggjorde samarbeid. Hele 279 ganger ble det lagt ned veto i Sikkerhetsrådet, og det ble under Den kalde krigens fire tiår kun igangsatt 13 operasjoner. Til sammenlikning ble det startet hele 35 operasjoner bare de første ti årene etter Den kalde krigens slutt. Fokuset for operasjonene under Den kalde krigen var fredsbevaring, noe som fordret en fredsavtale eller våpenhvile å overvåke, og at partene godtok tilstedeværelsen av FNs styrker gjennom en formell anmodning fra det aktuelle landet. Likevel var det slik at selv de gangene Sikkerhetsrådet kom til enighet, var mandatet ofte så begrenset at oppdragene ikke nødvendigvis kunne løses på den mest effektive måten. Til sammenlikning hadde FNs operasjoner etter Den kalde krigens slutt et mye mer variert spekter av oppgaver, som blant annet beskyttelse av territorium, personer og nødhjelp, overvåking av demobilisering, nedrustning, politiovervåking av demilitari-

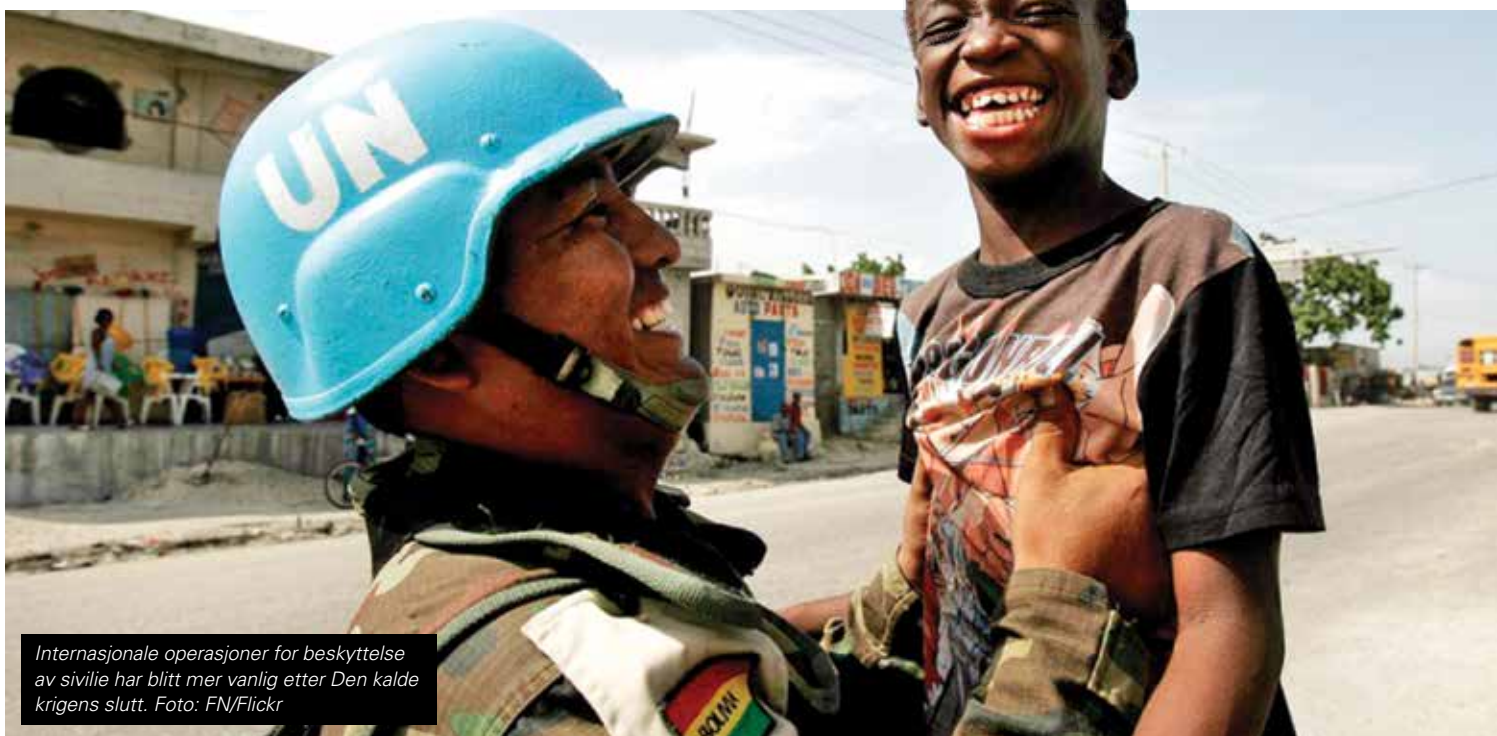
serte områder, overvåking og gjennomføring av valg, og bistand til etablering av styresmakter.

HUMANITÆR SIKKERHET

Man kan si at Vesten vant den ideologiske kampen under Den kalde krigen, noe som underbygges av at de tidligere sovjetstatene var raskt ute med å søke om medlemskap i både NATO og EU etter murens fall. Denne "ideologiske seieren" innebar også en sterk overbevisning om liberale, demokratiske prinsipper. Dessuten åpnet den for en mer ambisiøs håndhevelse av FNs menneskerettighetserklæring, samt en diskusjon om man hadde lov til å gripe inn i stater der grunnleggende menneskerettigheter var satt til side.

Prinsippet med ikke-innblanding i andre staters indre anliggende har kommet under press etter Den kalde krigens slutt, særlig fordi den også markerte et skifte i fokus fra mellomstatlige konflikter til borgerkriger.

Med dette skiftet fikk man også en endret forståelse av de klassiske prinsippene, og statenes suverenitet ble nå sett på som et ansvar og ikke en rett. I lys av dette ble fokus flyttet fra statens sikkerhet til humanitær sikkerhet, noe som i stor grad har åpnet opp for langt flere

Internasjonale operasjoner for beskyttelse av sivile har blitt mer vanlig etter Den kalde krigens slutt. Foto: FN/Flickr

SAMARBEID

FNs sikkerhetsråd kan gi mandat til legitim bruk av militærmakt, men er også svært sårbart for de faste medlemmenes vetorett. Foto: FN/Flickr

internasjonale operasjoner av forskjellig art både i regi av FN, NATO og EU.

En av fordelene med å gjennomføre internasjonale operasjoner under fanen til en internasjonal organisasjon, er at legitimiteten til operasjonen økes og sjansen for at land intervensjoner i andre stater indre anliggende basert på egne nasjonale interesser reduseres.

Folkemordet i Rwanda i 1994, og den manglende evnen til det internasjonale samfunnet til å forhindre eller håndtere dette, er for mange et bevis på at skiftet fra staters sikkerhet til humanitær sikkerhet nok ikke har vært absolutt. Likevel kan inngripen i Kosovo bare fem år senere, uten FN-mandat, likevel vitne om at et slikt skifte kan ha funnet sted etter Den kalde krigens slutt.

UTFORDRINGER

Slutten på Den kalde krigen har uten tvil ført til et endret sikkerhetspolitisk klima der internasjonale operasjoner hører til "business as usual", men fortsatt går det ikke alltid lett for seg. En av de største begrensningene på det sikkerhets-politiske samarbeid gjennom internasjonale fora er at beslutningsreglene stort sett går ut på konsensus, hvor det enkelte medlemsland har vetorett. I både EU og NATO må alle medlemslandene – i begge tilfeller 28 stk – være enige, mens vedtak i FNs sikkerhetsråd krevet ni av femten positive stemmer, samt at ingen av de fem faste medlemmene bruker vetoretten. Å få til enighet er ikke alltid så lett, særlig når det er snakk om sikkerhetspolitikk. Medlemmene har ulik historie, forskjellige geopolitiske utfordringer og ofte er det vanskelig å bli enig om hva som er best å gjøre. Det er også helt tydelig at slett ikke alle stater er enige i at prinsippet om staters absolutte suverenitet kan settes til side, og at det kan være både en rett og en plikt for det internasjonale samfunnet å gripe inn.

Selv om det er mye som skiller Kina og Russland, er det også mye som forener dem når det gjelder realpolitiske verdier. Dette har kanskje aller best kommet til syne i FNs sikkerhetsråd, der de to landene ved flere anledninger har brukt vetoretten for å unngå inngripen i andre staters indre anliggende. Kina og Russland hadde nok ikke helt sett for seg konsekvensene av ikke å stemme over Libya-spørsmålet og operasjonen der FN for første gang godkjente bruk av militærmakt på humanitært grunnlag, mot ønskene til en fungerende stat.

Selv om operasjonen i Libya ved første øyekast ser ut til å være selve beviset på at det har vært et skifte i tankegangen for internasjonalt sikkerhetspolitisk samarbeid, er det likevel flere forhold som taler imot. For eksempel var det få land som bidro til operasjonen, selv blant NATO-medlemmene. I tillegg overgikk de militære midlene brukt i operasjonen det som kanskje var nødvendig for å avverge massakren i Benghazi, noe som har fått NATOs kritikere til å stille spørsmålstegn ved om det humanitære argumentet ble brukt som et skalkeskjul for å få til en regimeendring i landet. I tillegg var det ingen reell vilje blant de deltakende landene til å risikere tap av egne soldater, noe som førte til en luftoperasjon og ingen soldater på bakken som blant annet kunne bistått med humanitær hjelp. Det har også vært liten vilje i det internasjonale samfunnet for videre engasjement i Libya etter regimets fall, selv om den humanitære situasjonen fortsatt er prekær. Denne tvilen om motivene for operasjonen i Libya har nok i stor grad bidratt til den fastlåste situasjonen angående borgerkrigen i Syria, der det ennå ikke har vært mulig å få til en enighet om en internasjonal operasjon, utover utfraktning av kjemiske våpen. Uenighet mellom stormaktene om i hvor stor grad prinsippet om ikke-innblanding i andres indre anliggende kan

tøyles, ser ut til å være hovedårsaken til uenighet.

STORMAKTENES FORHOLD

Diskusjonen om prinsipper for sikkerhetspolitisk samarbeid speiler også det internasjonale maktforholdet for øvrig. 70 år etter slutten på andre verdenskrig står USA, Kina og Russland tilbake som ledende nasjoner i verdenspolitikken, og det er forholdet mellom disse tre landene som i stor grad setter tonen for den internasjonale arena. Dette gjenspeiles tydelig gjennom den årlige kåringen til forretnings- og finans-tidsskriftet Forbes av verdens mektigste menn, der den russiske presidenten Vladimir Putin for andre år på rad kom på første plass – tett fulgt av den amerikanske presidenten Barack Obama og den kinesiske presidenten Xi Jinping på henholdsvis andre og tredje plass.

Det er ikke til å komme utenom at Ukrainakrisen har lagt en demper på forholdet mellom USA og Russland. Et ordtak sier at "Går solen ned for deg, så stå ikke og se mot vest. Se mot øst", og det er nettopp dette Putin har gjort. Jo kraftigere sanksjonene fra Vesten er, jo tettere blir forholdet mellom Russland og Kina. Flere titalls samarbeidsavtaler innen energi, finans og teknologi ble inngått mellom de to landene i 2014, i tillegg til en felles marineøvelse i Sørøstkina-havet, et område med så mange kryssende interesser at det bare venter på å eksplodere. Russland skrev også under en avtale om å levere gass til Kina de neste 30 årene, en avtale som mest sannsynlig vil øke gassprisene i Europa og legge ytterligere press på å finne alternative løsninger.

AV KATHINKA LOUISE
RINVIK BRATBERG

KORRUPPSJON OG MA

Korrupsjon er et globalt problem. I mange land er det et fenomen som effektivt setter en stopper for samfunnsutvikling og demokratisering. Det skaper større forskjeller blant befolkningen, åpner for favorisering av enkeltgrupper og ødelegger rettsstaten.

I Fortalen til Europarådets korrupsjonskonvensjon av 1998 uttales det at «korrupsjon truer rettsstaten, demokratiet og menneskerettighetene, undergraver godt styresett, billighet og sosial rettferdighet, vrir konkurransen, hindrer økonomisk utvikling og utgjør en fare for stabiliteten i demokratiske institusjoner og samfunnets moralske grunnlag». Det er med andre ord ikke noen liten utfordring vi står overfor. Men har alt dette noe med oss å gjøre? For i Norge finnes vel ikke korrupsjon? Bildet er nok ikke fullt så rosenrødt. Riktignok er det liten åpenlys korrupsjon i Norge; ingen bestikkelser for å stå til eksamen, ingen fiktive bøter langs landeveien, ingen «kravliste» under bordet for å inngå forretningsavtaler. Men unntak forekommer.

Korrupsjonsjegeren Eva Joly har flere ganger påpekt at alt ikke er rosenrødt i Norge heller, og på Økokrims hjemmesider kan man lese utvalgte eksempler på norske korrupsjonssaker. Mange av oss husker saken mot den tidligere direktøren i Nedre Romerike Vannverk, men på listen finner vi også store og velrennomerte navn som SINTEF PF, Røde Kors, Statoil og UNICEF. Siden 2003 har den norske lovgivningen blitt skjerpet. I straffebestemmelsene defineres korrupsjon som «å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel i anledning stilling, verv eller oppdrag». Det er altså ikke krav til at resultatet har latt seg påvirke av denne fordelene, kun at den lar seg påvise. Det er også et forbud mot såkalt påvirkningshandel, altså å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel for å påvirke en annen persons utføring av

stilling, verv eller oppdrag. Slik ulovlig påvirkningshandel kan forekomme i tilfeller der en person hevder å være i stand til å påvirke en beslutningstaker, og utnytter denne stillingen til å kreve eller motta utilbørlige fordeler. Strafferammen for korrupsjon og påvirkningshandel er bøter eller fengsel inntil tre år, og for grov korrupsjon fengsel inntil ti år. Det er altså gode grunner til å ta kampen mot korrupsjon på alvor, også her hjemme. Et firma eller en organisasjon som blir utsatt for korrupsjon blant sine ansatte eller tillitsvalgte, mister fort noe av omdømmet sitt ute blant befolkningen. Et slikt omdømmetap kan gjøre større skade enn de rent juridiske konsekvensene. Også politikere har merket at fokuset på korrupsjon er større, og at kravene til å redegjøre for bl.a. gaver er blitt tydeligere. Selv om gavene ikke nødvendigvis fører til noen endring i de ulike avgjørelser, er det nok at mistanken om en påvirkning kan bli vekket. Nye etiske retningslinjer ble vedtatt av det norske Stortinget i 2013.

INTERNASJONALT SAMARBEID MOT KORRUPPSJON

Transparency International (TI) er en internasjonal NGO som arbeider mot korrupsjon. Organisasjonen har et sekretariat i Berlin, og rundt 100 avdelinger rundt om i verden. Også i Norge finner vi en nasjonal avdeling av TI. Organisasjonen søker å spre kunnskap om skadevirkningene av korrupsjon og samarbeider med myndigheter, næringsliv og sivilsamfunn om å utvikle og iverksette effektive tiltak for å bekjempe korrupsjon.

Hvert år produserer organisasjonen en rangering over de mest og minst korrupte statene i verden. Danmark er i følge TI verdens minst korrupte land, fulgt av New Zealand, Finland og Sverige. Norge tar en femteplass, etter de fleste av våre nordiske naboer. Island er på en 12. plass. På bunnen av listen finner vi altså de mest korrupsjonsutsatte landene, som er Somalia, Nord-Korea, Sudan, Afghanistan og Sør-Sudan. Vår nabo Russland er også langt nede på listen, med sin 136. plass av de 175 rangerte landene.

Europarådet har også sitt anti-korrupsjons-samarbeid, GRECO. «The Group of States against Corruption» (GRECO) ble etablert i 1999 for å overvåke statenes overholdelse av Europarådets anti-korrupsjonsstandarder. Gjennom gjensidig evaluering er målet å identifisere svakheter i systemene, og fremme bedre rutiner og regelverk hos deltakerstatene. For tiden deltar 49 stater i GRECO-programmet, inkludert Norge. USA er det eneste ikke-europeiske deltakerlandet. En rekke andre aktører har også utviklet samarbeidsstrukturer mot korrupsjon, på både nasjonalt og internasjonalt plan.

GRÅSONER?

Korrupsjon er imidlertid ikke alltid et lett definerbart fenomen. De færreste mennesker vil uttale at de synes det er OK med korrupsjon, selv i de samfunn der problemet er mest utbredt. Men det finnes gråsoner som er vanskelige å håndtere. I Transparency International (TI) skiller man mellom grådighetskorrupsjon («corruption by greed»)

Foto: Wikimedia Commons

KTMISBRUK

og behovskorrupsjon («corruption by need»). I enkelte samfunn er det for eksempel en utbredt praksis at for å komme gjennom et universitetsstudium, må man betale professorene «under bordet». Dette er nærmest sett på som en del av lærernes ordinære lønn, da det ikke er mulig å leve på grunnlønnen alene. Romania var et av landene der det var knyttet store utfordringer til de akademiske miljøene. Ikke bare var det et utbredt problem med plagiering av eksamensbesvarelser og oppgaver, det var også knyttet sterke bånd til politikerne, som gjerne hadde et profesorsort på «sitt» universitet, som de igjen bidro til å skaffe statlige midler til. I 2007 startet arbeidet med å rydde opp, og lage en rangering av «rene» universiteter. De med god integritet ble løftet fram, mens «verstingene» ble avslørt. Arbeidet ga resultater, og i 2011 ble også lovgivningen skjerpet på området.

FORSVARET

Forsvaret er en annen samfunnssektor som kan være utsatt for korrupsjon. Anskaffelse av militært materiell handler gjerne om kontrakter på svært store summer, der mange kan ha interesse av å forsøke å påvirke valgene som tas. Det er også en sektor der det er helt essensielt å ha god tillit i befolkningen. Forsvarsbudsjettene er under stadig press, og man har høye krav til at pengene brukes på rett måte. Dette er en problemstilling som tas på alvor. I NATO-alliansen har man opprettet et kapasitetsbyggingssprosjekt kalt BI – Building Integrity, som skal fremme transparens, etterrettelighet og integritet i forsvarssektoren, og redusere risikoen for korrupsjon. Prosjektet samler 16 deltakerland, både medlemmer og partnere. Norge er et av landene som er engasjert i prosjektet, og også er med på å finansiere det. Blant partnerlandene finner vi deltakere som Ukraina, Georgia, Afghanistan og til og med Colombia. Det er hovedsakelig forsvarsdepartementene i de ulike landene som er deltakere, og mye av arbeidet er basert på å gå gjennom et diagnoseverktøy for å kartlegge dagens situasjon, for deretter å få tilbakemeldinger fra sine «likemenn», altså de andre deltakerlandene i prosjektet. Basert på dette kan en handlingsplan utarbeides, og ulike treningsprogrammer gjennomgås. Norge har en viktig rolle i dette gjennom sitt «Senter for integritet i forsvarssektoren» (SIFS, eller CIDS på engelsk), som ble opprettet av Forsvarsdepartementet i 2012. I tillegg til sitt nasjonale fokus på å samarbeide med norsk forsvarssektor om å bygge kompetanse og øke bevisstheten rundt integritet og anti-korrupsjon, har de også ansvar for å kvalitetssikre utdanning og trening innenfor NATOs integritetsprogram. Senteret leder mange prosjekter, både nasjonalt og internasjonalt. Også i Norge har det vært saker knyttet til korrupsjon i Forsvaret. Siemens-saken ble bredt dekket av norske medier for

Boks for korrupsjonsklager i Ladakh, India.
Foto. Watchsmart/Flickr

noen år siden, da firmaet i 2004 betalte for golfturner for bl.a. høyere norske offiserer og andre offentlige tjenestemenn. I 2008 ble Siemens idømt et forelegg på to millioner kroner for denne saken. Tre personer ble tiltalt for korrupsjon i forbindelse med samme sak, men alle ble frikjent. Den nyeste saken som har preget mediebildet dreier seg om salget av utrangerte marinefartøyer, som havnet i Nigeria. Disse ble solgt uten våpensystemer, via private mellommenn og stråselkaper, før de havnet i Nigeria, der de nå igjen skal være bevæpnet og i aktiv tjeneste. I følge Utenriksdepartementets regelverk kan ikke Norge eksportere eller selge materiell eller tjenester til private aktører som kan komme til å bevæpne dem og tilby sikkerhetstjenester i konfliktråder. I januar i år ble tre menn arrestert i saken, to britiske og en norsk statsborger. En norsk tjenestemann skal ha mottatt bestillinger i forbindelse med saken. Saken har i skrivende stund ennå ikke kommet opp for retten.

HVOR GÅR GRENSEN?

Saker som dreier seg om bestillinger i forbindelse med kontrakter og store innkjøp burde være enkle å dreie unna, om man bare skaper bevissthet og kontrollrutiner i systemet. Verre kan det kanskje være å få bukt med de små sakene - «hverdags-

korrupsjonen», om man vil. Der dreier det seg sjelden om personlig vinning, men ofte om å løse et problem. Særlig møter man kanskje problemstillingen ute i internasjonale operasjoner, der små og store utfordringer forsøkes løst på en meste mulig pragmatisk måte. Kanskje er det fristende å betale noen dollar for å få ordnet ting raskt, og mellommenn som tilbyr sine tjenester er det flust av. Ikke bare Forsvaret, men også humanitære organisasjoner møter disse problemstillingene på en daglig basis. I ekstreme tilfeller kan valget stå mellom å være tro mot sine prinsipper, og å redde liv. Hva gjør man f.eks om man kjører en ambulanse, og blir stoppet i en veisperring med krav om penger for at man skal få kjøre videre? Betaler man, og får pasienten i sikkerhet? Eller lar man være, og risikere å bli stående i timevis, muligens med fatale konsekvenser for den skadde? Og hva kan være konsekvensene av å betale – blir da flere ambulanser stoppet? Korrupsjonens gråsoner er ikke alltid enkle å håndtere. Desto viktigere er det med gode rutiner, øvelser og forhåndskunnskap.

AV MONICA K. MATTSSON KÄMPE

Afghanistan er et land som sliter med mye fattigdom. Foto: Scanpix

Det har vært konflikter i Afghanistan siden Sovjetunionens invasjon i 1979. Borgerkrig og intern maktkamp preget 90-tallet, Taliban vant frem som en maktfaktor fra 1996 og styrte landet frem til 2001. Etter over 30 år med krig står fortsatt internasjonale styrker i Afghanistan, og landet rangeres som et av verdens fattigste med store utfordringer foran seg. Hva er situasjonen i Afghanistan i dag og hvilke aktører er involvert?

STATUS I AFGHANISTAN

Det er skjedd mye i Afghanistan det siste året. Et omstridt presidentvalg har funnet sted og den tidligere presidenten Hamid Karzai (2001-2014) er erstattet med eksilafghaneren og teknokraten Ashraf Ghani, som vant valget den 21. september i fjor. Etter tre måneder med forhandlinger kunne Ghani presentere de 25 nye ministrene i januar 2015. Den nye presidenten har bakgrunn som forsker, og har tidligere arbeidet i Verdensbanken med bistandsspørsmål og som finansminister i Afghanistan tidlig på 2000-tallet. Hans erfaring vil komme godt med i arbeidet med å bygge opp et velfungerende Afghanistan. De største utfordringene er knyttet til en haltende økonomi, brudd på menneskerettigheter og sikkerheten til sivilbefolkningen. Sikkerhetssituasjonen i landet har gått fra å være relativt stabil, til å bli stadig mer utfordrende. Det er spesielt de større byene, inkludert hovedstaden Kabul, som har blitt utsatt for et økende antall angrep fra Taliban. I følge tall fra United Nations Assistance Missions in Afghanistan (UNAMA) i desember 2014, kommer det siste året ut som det dødeligste siden 2009, med 9617 sivile drept og sårede. Dette er en økning på 19 prosent fra året før, og barn er den gruppen som i følge statistikken ble hardest rammet. I tillegg til angrep mot en rekke større byer har Taliban også posisjonert seg sterkere i sine tradisjonelle kjerneområder, som ligger

på grensen mot Pakistan øst og sør i landet. Det internasjonale engasjementet i Afghanistan er fortsatt tilstede, og både internasjonale organisasjoner og regionale aktører jobber hardt for å bedre situasjonen i landet.

DE FORENTE NASJONER (FN)

Gjennom den politiske FN-operasjonen UNAMA har organisasjonen vært involvert i flere prosjekter innen humanitært og politisk arbeid. En av hovedoppgavene til operasjonen er rådgivning til afghanske myndigheter og koordinering av FNs totale innsats i landet. FNs Sikkerhetsråd vedtok den 28. mars 2002 en resolusjon med mandat til å bidra til permanent fred og utvikling i landet. Resolusjonen kom som en følge av den internasjonale Afghanistan-konferansen i Bonn året i forveien. På konferansen deltok ulike afghanske grupperinger, internasjonale organisasjoner og giverland med mål om å danne grunnlaget for en demokratisk utvikling og økonomisk gjenoppbygging. Det er FNs spesialutsending til Afghanistan som leder operasjonen med hovedkvarter i Kabul, men UNAMA har også flere regionale- og provinskontorer. Fra 2008-2010 var det den norske diplomaten Kai Eide som ledet operasjonen, mens den i dag ledes av Nicholas Haysom som tiltrådte den 25. september 2014.

NATO

NATO tok over ledelsen av ISAF i 2003, etter

at ledelsen hadde gått på rotasjon mellom deltakerlandene siden opprettelsen i 2001. ISAF-oppgavet ble avsluttet den 31. desember 2014, men NATO har videreført sin tilstedeværelse gjennom RSM (Resolute Support Mission) fra den 1. januar 2015. Det er etter invitasjon fra den afghanske regjeringen at NATO viderefører sitt oppdrag, men den har også støtte i FNs sikkerhetsråd som uttrykte viktigheten av videre internasjonal støtte til stabilitet i Afghanistan. RSM skal etter planen vare ut 2016. Hovedoppgaven til det militære bidraget vil i hovedsak være rådgivning og mentorering av det afghanske militæret og politiet, noe som innebærer at RSM ikke er en ren stridsoperasjon. Oppdraget er et betydelig mindre bidrag i antall soldater enn ISAF-styrken, og vil bestå av omtrent 12.000 soldater. Norge skal bidra i operasjonen med omtrent 75 soldater, som primært skal operere i Kabul hvor hovedkvarteret for operasjonen skal være.

DEN EUROPEISKE UNION (EU)

EU har vært engasjert i Afghanistan gjennom EUPOL siden 2007, og er fortsatt aktiv. EUPOL ledes i dag av finske Pia Stjernvall, og Det europeiske råd besluttet i desember 2014 at oppdraget skal fortsette frem til den 31. desember 2016. Målet med oppdraget er å støtte arbeidet til den afghanske regjeringen med å bygge opp et politi som arbeider for å styrke rettsikkerheten til sivilbefolkningen og

ER I AFGHANISTAN

*EUPOL opplæring av afghansk politi i kriminalteknikk og sikring av åsted.
Foto: European External Action Service/Flickr*

respekt for menneskerettighetene. EUPOL er dermed ikke et rent politioppdrag, men oppgavene retter seg mer mot rådgivning av afghanske samfunnsinstitusjoner som innenriksdepartementet, afghanernes nasjonale politi (ANP) og justisdepartementet. I tillegg til nært samarbeid med afghanske myndigheter, koordinerer EUPOL sitt arbeid også via lokale- og andre internasjonale organisasjoner. Utbedring av den afghanske sikkerhetssektoren har vært en viktig del av det internasjonale samfunnets arbeid i å gjenoppbygge Afghanistan. Oppdraget er i så måte et viktig bidrag av den langsiktige satsingen til EUs overordnede politiske og strategiske mål i landet.

REGIONALE AKTØRER

Både Kina, India, Pakistan, Usbekistan og Iran har økonomiske, politisk og sikkerhetspolitiske interesser som de ønsker å fremme i landet. Fremfor alt har den lange konflikten i Afghanistan medført en betydelig sikkerhetstrussel mot de nærliggende nabolandene. Taliban har i flere år operert nærmest fritt i grenseområdene mellom Pakistan og Afghanistan. Der har Taliban, uten statlig kontroll fra hverken pakistanske eller afghanske myndigheter, kunnet ha sine baser og treningsleirer for planlegging av operasjoner i de to landene. Konflikten i Afghanistan har også medført en stor strøm av flyktninger, og de største mottagerne har vært nabolandene Pakistan og Iran. FNs høykommissær for flyktninger (UNCHR) har siden 2002 hjulpet så mange som 4,6 millioner afghanske flyktninger med å returnere til Afghanistan fra nabolandene Pakistan og Iran. I følge en rapport fra Flyktninghjelpen i 2013, anslås det at omtrent 800.000 afghanske flyktninger befinner seg i Iran. Landinfo

beskrev i en rapport fra 2011, at afghanske flyktninger som har kommet til Iran etter 2001 ansees som ulovlige innvandrere. Dette begrunnes med at Afghanistan er et land med lovlig valgt regjering og at flyktningene dermed ikke har behov for beskyttelse. I følge en rapport fra UNCHR i 2015, finnes det omtrent 1,5 millioner afghanske flyktninger i Pakistan. FNs arbeid med å hjelpe disse menneskene byr på store utfordringer som følge av konfliktnivået i området.

De omkringliggende nabolandene ser seg ikke tjent med et ustabilt Afghanistan, og med en nedtrapping av vestlige militære styrker tilstede i landet, kan det muligens føre til at enkelte naboland søker større politisk innflytelse i Afghanistan om den sikkerhetspolitiske situasjonen forverres.

SIVIL-MILITÆRT SAMARBEID

I tillegg til militære bidrag i Afghanistan, er det et stort antall sivile og humanitære organisasjoner i landet. Flyktninghjelpen, Røde Kors og Kirkens Nødhjelp er blant de som har lang erfaring i arbeidet med å hjelpe sivilbefolkningen i Afghanistan. I tillegg til internasjonale organisasjoner har en rekke lokale humanitære organisasjoner vært involvert i ulike prosjekter. Gjennom det militære bidraget i Afghanistan har begrepet sivil-militært samarbeid fått en større betydning. Hensikten med det sivil-militære samarbeidet har vært å koordinere det totale bidraget, for å oppnå en bredere og mer helhetlig effekt. Samarbeidet har også vært utsatt for en del kritikk, da humanitært arbeid i henhold til internasjonale konvensjoner skal være upartisk. Enkelte væpnede grupper som Taliban har ikke forskjellsbehandlet militære styrker og sivile hjelpearbeidere, og dermed gjort upartiske hjelpearbeidere til mål. Afghanistan kommer,

sammen med Syria, ut som et av de farligste landene for hjelpearbeidere å jobbe i.

VEIEN VIDERE

President Ghani har store utfordringer foran seg med å lede et land som bl.a. topper rangeringer over verdens mest korrupte land. I tillegg til omfattende korrupsjon, mangler Afghanistan kompetanse til å på egenhånd kunne utvinne sine store mineral-, olje- og gassressurser. Den omfattende og økende produksjonen av opium gjør Afghanistan til et av verdens ledende land innen opiumseksport. I følge en rapport fra FNs program for narkotika og kriminalitet (UNODC) i 2014, utgjør landets eksport omtrent 95 prosent av verdens opium. Opiumseksporten er en svart økonomi som ikke bidrar til statskassen, og medfører blant annet at kriminelle organisasjoner og krigsherrer tjener penger på smugling og lokal skattelegging av transportruter. I følge Verdensbanken har utenlandsk bistand i stor grad generert Afghanistans BNP. Det er derfor avgjørende for Afghanistan å forbedre sikkerhetssituasjonen, slik at regjeringen kan fokusere på utbygging av økonomien og utvikle statsstrukturen for å kunne tilby tjenester til befolkningen. Ved at NATO reduserer sin tilstedeværelse i Afghanistan, og med en relativt nyinnsatt afghansk regjering, kan det tenkes at Taliban aktivt prøver å posisjonere seg som en større maktfaktor. Det blir spennende å følge veien videre i Afghanistan, som sårt trenger stabilitet for å komme seg ut av over 30 år med krig og konflikt.

AV MADS MYRBRÅTEN

EU'S TRE SIKKERHE UTFORDRINGER

Mens spørsmål om en eventuell "Grexit" fra eurosamarbeidet står høyt på EUs agenda for tiden, er det også tre store sikkerhetspolitiske utfordringer som må tas tak i.

Selv om det kanskje først og fremst er økonomi de fleste forbinder med EU i dag, har sikkerhets- og forsvarspolitikken ligget til grunn for samarbeidet helt fra starten. Ønsket om å skape varig fred i Europa etter Den andre verdenskrig, resulterte i 1951 i forgjengeren til dagens EU, Det europeiske kull- og stålfællesskapet (EKSF). Ved å fjerne kull- og stålproduksjonen fra nasjonal beslutningsmyndighet i medlemslandene, parallelt med å bygge ned tollbarrierer og øke handel og økonomisk integrasjon, klarte man å fjerne både evnen og viljen til å starte en ny krig mellom landene. Under hele Den kalde krigen kom imidlertid det sikkerhetspolitiske samarbeidet litt i bakgrunnen. Det var lettere å enes om økonomisk integrasjon enn om dette, og den anspente og usikre situasjonen i Europa gjorde at man var uvillige til å drive sikkerhetspolitikk i andre fora enn NATO. Da Den kalde krigen var over og Sovjetunionen ble oppløst, skapte det imidlertid et sikkerhetspolitisk klima der flere land var villige til å eksperimentere med sikkerhetspolitisk samarbeid utenfor NATO-rammen. Det var likevel det "nye tyske spørsmålet" som til slutt fikk forrang i den sikkerhetspolitiske integrasjonen. Frankrike fryktet et økonomisk mektig gjenforent Tyskland og ville binde landet fast i en økonomisk union, mens Tyskland ønsket en politisk union der de kunne drive med sikkerhetspolitikk uten å frykte "skammen fra andre verdenskrig". Maastricht-traktaten av 1992 etablerte EU som en politisk og økonomisk union som også skulle drive med sikkerhetspolitikk. EU har siden den aller første operasjonen ble gjennomført i 2003 avsluttet 15 sivile og militære operasjoner, mens 16 fortsatt er pågående, og i dag er det få som ikke vil si seg enig i at EU også er en sikkerhetspolitisk aktør. I 2015 er det særlig tre spørsmål som står høyt på EUs

sikkerhetspolitiske agenda: Ukraina-krisen og forholdet til Russland, radikalisering og frykten for tilbakevendende fremmedkrigere, og båtflyktningene som krysser Middelhavet.

UKRAINA

NATO har, mye på grunn av sin historie, ikke kunnet spille en så stor rolle i Ukraina-krisen som kanskje ville vært naturlig dersom Russland ikke var involvert, og det har vært EU som har fylt dette tomrommet. Mange regner konfliktene etter oppløsningen av Jugoslavia som EUs virkelig første sikkerhetspolitiske test – en utfordring de ikke taklet særlig bra. Med konflikten i Ukraina har derimot EU igjen fått sjansen til å vise i hvilken grad de takler denne type utfordringer. Og denne gangen har det gått bedre. EU-landene har i stor grad klart å stå samlet og til slutt blitt enige om sanksjonene som er innført mot Russland. Med den tyske forbundskansleren Angela Merkel i spissen opptrer EU som en troverdig motpart til Russland i forhandlingene om Ukraina.

EU ble enige om sanksjoner for ett år, og de første utløper i mars i år, mens de siste og mest omfattende – blant annet vedrørende olje- og gassindustrien – utløper i juli. EU har også selv fått merke konsekvensene av sanksjonene mot Russland, og den spanske utenriksministeren Jose Manuel Garcia-Margallo anslo under et utenriksministermøte at EU-landene har tapt over 21 milliarder euro på dette. Flere av medlemslandene, blant annet Østerrike, Tsjekkia, Kypros, Frankrike, Italia, Ungarn og Slovakia, ønsker nå å normalisere forholdet til Russland og har ved flere anledninger tatt til orde for dette. På den andre siden står Storbritannia, Sverige, Danmark, de baltiske statene og Polen, som ønsker en tøffere sanksjonslinje.

EUs utenriksministre ble i januar enige om å

forlenge de sanksjonene de innførte i mars i fjor, som innebærer å fryse verdiene enkelte russere og ukrainere har i europeiske banker, samt å forlenge innreiseforbudet til de samme personene. Vedtaket omfattet imidlertid ikke de økonomiske sanksjonene som ble vedtatt i fjor sommer, som har rammet russisk økonomi hardest, og dette vil komme opp til debatt senere. Den 12. februar, etter 16 timer lange forhandlinger mellom Merkel, Hollande, Porosjenko og Putin, skal partene ha blitt enige om en våpenhvileavtale som kan ha hindret ytterligere eskalering av konflikten og kanskje bli starten på en normalisering av EU-Russland forholdet.

RADIKALISERING

Det har vært lite, om noe, snakk om at EU skal spille en rolle i den pågående konflikten i Midtøsten. Fordi EU er en organisasjon som berører ulike deler av livet til medlemsstatenes borgere på en helt annet måte enn for eksempel NATO, er det imidlertid mye snakk om EUs ansvar for å hindre terror og ekstremisme i medlemslandene. Det antas at i underkant av 2000 fremmedkrigere har reist fra EU-land til Syria eller Irak for å delta i kampe, og flere har begynt å returnere til EU. Med angrepene i Paris i januar i år, har debatten om hva EU kan gjøre for å hindre nye terroranslag utført av ekstremister havnet øverst på agendaen.

Det er mange ulike tiltak som diskuteres i EU, blant annet et felles system for utveksling av informasjon fra flyselskapene om hvem som reiser hvor. Spania har bedt om at det kan gjeninnføres personkontroll også innen for Schengen-området, men det er lite trolig at de får gjennomslag for dette. Mer sannsynlig er det at EU i nærmeste fremtid innfører en mye strengere kontroll med Schengens yttergrenser.

Både Europol og Schengens informasjons-system samler i dag informasjon om reisende, men det er svært ulik praksis i medlemslandene for hvor mye informasjon de deler. I tillegg er både etterretnings-tjenestene og sikkerhetstjenestene underlagt nasjonal suverenitet og selv om blant annet Italia har tatt til orde for at EU bør få et eget «spionbyrå», er det liten sannsynlighet for noen storstilt integrering på dette feltet i nær fremtid. Likevel skal ett av forslagene til diskusjon gå ut på å styrke Europol og gi dem økt tilgang til nasjonale databaser.

Den 15. januar presentert EUs kommissær for innenriksaker, Cecilia Malmström, ti anbefalinger om hvordan EU kan forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme.

Det er nok av sikkerhetspolitiske saker på agendaen under møtet i Rådet for EUs utenriksministre. Foto: European External Action Service

Den italiensk-ledede operasjonen *Mare Nostrum* har blitt erstattet av den mindre omfangsrike Frontex operasjonen *Triton*.
Foto: Scanpix

Flere av anbefalingene er forslag til hva medlemslandene kan gjøre individuelt på nasjonalt nivå, som for eksempel tettere samarbeid med det sivile samfunn og privat sektor om internett som arena for rekruttering, utarbeidelse av Exit-programmer for deradikalisering av personer i ekstremistiske miljøer, og nasjonale handlingsplaner for forebygging av voldelig ekstremisme. Selve radikaliseringsprosessen er de fleste enige om at er en nasjonal utfordring, mens frykten for fremmedkrigere som vender tilbake til Europa etter å ha deltatt i kamper, er en utfordring for EU som helhet fordi det ikke er sikkert hvor de eventuelt vil slå til. Det er derfor flere som etterlyser en klarere handlingsplan fra EU for hvordan de vil bekjempe terrorisme.

BÅTFLYKTNINGER

En av EUs desidert største sikkerhetspolitiske utfordringer for tiden, er alle båtflyktningene som krysser Middelhavet på jakt etter et bedre liv i Europa. Likevel har dette problemet kommet litt i skyggen av både Ukraina-krisen og radikaliseringsfrykten.

Under Den arabiske våren i 2011 steg antallet båtflyktninger drastisk, og i følge Frontex ankom 64 300 mennesker det året. I påfølgende år har antallet mennesker som betaler dyrt for å ta sjansen over havet steget. Fra Libyas kyst er det bare om lag

618 km til Italias sørligste øy Lampedusa, men båtene som brukes er ofte gamle og ødelagte og er ikke laget for å tåle bølger på opp til åtte meter eller vind opp i orkans styrke. Uten mat og vann er det mange som omkommer underveis. Den internasjonale flyktningorganisasjonen (IOM) anslo i september 2014 at over 20 000 flyktninger har omkommet under flukten til Europa siden 2000. Etter to alvorlige ulykker der minst 500 flyktninger druknet på vei over Middelhavet, startet Italia redningsprogrammet *Mare Nostrum* i 2013. Hensikten med operasjonen var ifølge Italia å overvåke de maritime grensene, samt bekjempe smugling og menneskehandel, men operasjonen foregikk også utenfor Libyas kyst, der de fleste båtforlisene finner sted. *Mare Nostrum* bestod av 900 soldater, 32 marineenheter, to ubåter, samt helikopter og fly, og i løpet av sitt første år sørget 421 enkeltoperasjoner for å redde mer enn 150 000 flyktninger. Det er Italia som har tatt regningen på ca ni millioner euro i måneden, og da de ikke fikk støtte fra EU til å dekke kostnadene ble programmet bestemt nedlagt i november 2014. I følge Frontex, EUs byrå for koordinering av virksomheten til medlemsstatenes nasjonale grensevakter for å sikre Schengens yttergrenser, har det vært en mangedobling i antallet båtflyktninger i 2014

sammenliknet med 2013. Flere av EU-landene, og særlig britene, stilte spørsmål ved om en slik redningsoperasjon som *Mare Nostrum* kan ha den uheldige konsekvensen at flere flyktninger tar sjansen på å krysse havet ved hjelp av enda mindre egnede fartøyer fordi de vet at sannsynligheten for å bli reddet er økt. Debatten har derfor gått hett i EU om hva slags tiltak som må på plass. Resultatet har blitt Frontex-operasjonen *Triton*, der også Norge deltar, en betydelig mindre operasjon med kun en tredjedel av *Mare Nostrum* sitt budsjett. *Triton* vil kun drive kontroll av havområder vel 30 nautiske mil (56 kilometer) utenfor Italias kyst, og ikke aktivt redningsarbeid ute på hav slik italienerne bedrev i *Mare Nostrum*. Så lenge landene i Nord-Afrika og Midtøsten opplever ustabilitet og krig, er det imidlertid liten sannsynlighet for at en mindre operasjon også vil føre til at færre flyktninger vil prøve å ta seg over havet. Flyktningproblematikken er derfor noe som antagelig vil fortsette å prege EUs sikkerhetspolitiske agenda fremover.

AV KATHINKA LOUISE
RINVIK BRATBERG

MARITIM SIKKERHET

og internasjonalt samarbeid

Det grunnleggende prinsippet om havenes frihet står i større og større grad i kontrast til et internasjonalt behov for å hindre kriminalitet, forurensing og overfiske. Å ivareta felles interesser på havet krever internasjonale og anerkjente avtaler som kan følges opp av regionale eller faste organisasjoner under FN. En utvidet rolle for marinefartøyer, i tillegg til de tradisjonelle oppgavene i krise og krig, må vurderes.

VÅR AVHENGIGHET AV HAVET

Fri transport av råvarer og produkter har til alle tider vært en forutsetning for økonomisk utvikling og er nedfelt som et internasjonalt prinsipp i fredstid. Det er antatt at over 90 % av verdenshandelen går til sjøs. Olje og gass, alle typer gods i containere, kjøretøy, kull, malm og så videre fraktes billig og effektivt mellom land og verdensdeler av om lag femti tusen fartøyer av forskjellige typer. Havenes frihet utfordres imidlertid på forskjellig vis. Et godt eksempel er sjørøverne som herjet utenfor Somalias kyst mellom 2008 og 2012. De truet den travle skipsleden mellom Det indiske hav og Middelhavet, og et internasjonalt samarbeid måtte til for å få bukt med problemet. Det samme var tilfellet noen år før i Malakkastredet.

De økonomiske interessene i sjøfartsnæringen er samtidig meget komplekse. Fartøyene kan eies og kontraheres av rederier i forskjellige land, seile under et såkalt bekvemmelighetsflagg og ha mannskaper av ulike nasjonaliteter. Lasten kan tilhøre en rekke eiere og være forsikret nær sagt hvor som helst. Disse forholdene reguleres til daglig gjennom etablerte kommersielle prosedyrer og avtaler. Havenes frihet og de uoversiktlige finansielle forbindelsene benyttes imidlertid av noen som skalkeskjul for kriminell virksomhet som terrorisme, smugling, menneskehandel, ulovlig våpensalg og dumping av giftig avfall. Rent rovfiske er også utbredt. Fiskeriene på det åpne havet er ikke regulert og har potensial til å utrydde fiskearter som kystbefolkningene er avhengige av.

EKSISTERENDE INTERNASJONALT SAMARBEID

Å bekjempe kriminalitet under dekke av

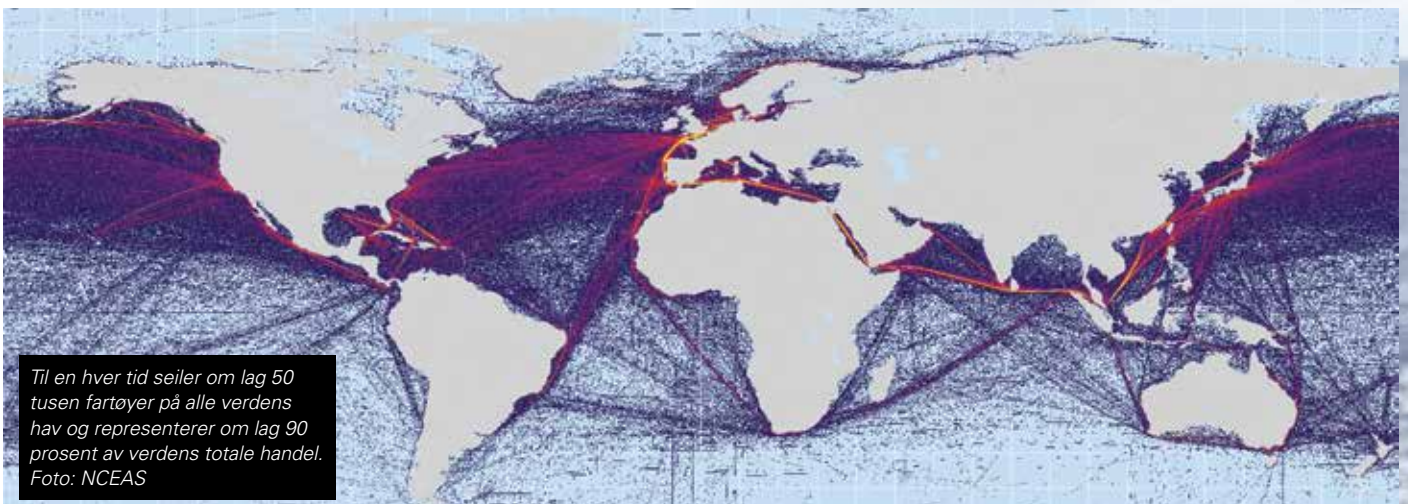
havenes frihet krever et internasjonalt samarbeid som også må ta hensyn til ulike økonomiske interesser og ambisjoner, uavklarte grenser, historiske rettigheter og manglende lovverk. FNs tredje havrettskonvensjon (UNCLOS) er uten sammenlikning det viktigste dokumentet på området. UNCLOS gir alle en rett til uskyldig gjennomfart, altså til å seile der de ønsker, og fartøyene kan kun inspiseres dersom visse nokså spesielle forhold er innfridd. Mistanke om kriminelle forhold er normalt ikke tilstrekkelig og selv da må enten flaggstatens eller skipsførerens tillatelse innhentes.

International Maritime Organization (IMO) med base i London har på vegne av FN ansvaret for å regulere felles standarder for skipsfarten. Det finnes miljøkrav, sertifiseringer og tekniske spesifikasjoner som næringen skal forholde seg til. Viktig for maritim sikkerhet, inkludert overvåkning av trafikken, er de forskjellige elektroniske sporings-systemene der fartøyene automatisk sender informasjon om posisjon, kurs og fart samt navn og IMO-nummer til landstasjoner eller satellitter. Dette er spesielt viktig for å oppdage ulovlig fiske. Det finnes imidlertid intet overnasjonalt organ som kontrollerer opplysningene mot databaser over eiere eller last, hvor fartøyene befinner seg og heller ikke om systemene overhodet er slått på.

UTFORDRINGENE

Det er et presserende behov for å iverksette tiltak mot kriminaliteten som finner sted under dekke av et mangelfullt internasjonalt regelverk. Uansett hvilke internasjonale regler og konvensjoner som eksisterer gjenstår problemet med å håndheve disse. I motsetning til på land, finnes det ikke et sivilt

politi som representerer lov og orden på det åpne havet og i mange lands tilfelle heller ikke i de økonomiske sonene, eller sågar i sjøterritoriet (ut til tolv nautiske mil fra kysten). Manglende lovverk og fraværet av en felles anerkjent ordensmakt er kjernen i problemene vi står overfor i fredstid. Mange fartøyer, en del av dem eldre og av varierende kvalitet, seiler under bekvemmelighetsflagg, noe som betyr at de følger kravene (mannskap, sikkerhet, sertifikater) til flaggstaten. Det sier seg selv at nasjoner som Liberia, Panama eller Marshalløyene (som er flaggstater for mer enn 40 % av verdens tonnasje), har små muligheter til å kontrollere fartøyene "sine" som er spredt over hele verden. Mange av disse er rene rustholker, og sammen med postboksrederier i ministater i Karibia, utgjør de en stor utfordring for sikkerheten og miljøet på havet, i tillegg til å åpne for kriminell virksomhet. Det er ofte ikke mulig å spore hvem som egentlig står som eiere eller kontrollerer interessene bak noen av disse fartøyene. I den senere tiden har menneskesmugling og ulovlig migrasjon fått økt oppmerksomhet etter at fartøyer i Middelhavet har vært benyttet til å frakte hundrevis av desperate mennesker til Europa. Disse farkostene har operert under dekke av havenes frihet og det er kun begrensede muligheter til å stoppe virksomheten gjennom preventiv kontroll av skipsfarten eller å vise de ut av området. Terrorister kan bruke de samme metodene for infiltrasjon, noe som var tilfellet under angrepet i Mumbai i 2008, da terrorister som kom sjøveien drepte mer enn 160 sivile. Våpensmugling er et annet område som er utbredt til sjøs, da større gjenstander som raketter og stridsvogner ikke kan krysse

Til en hver tid seiler om lag 50 tusen fartøyer på alle verdens hav og representerer om lag 90 prosent av verdens totale handel. Foto: NCEAS

landegrensene uten å bli observert. Internasjonal våpenhandel kan være en lyssky affære som ofte bryter FNs sanksjoner på området. I oktober 2013 ble et fartøy inspirert da det passerte Panamakanalen. I lasten til dette nordkoreanske fartøyet fant myndighetene jagerfly, missiler og annet militært materiell fra Cuba skjult under en ladning sukker. Som kjent står Nord-Korea under sanksjoner og en total våpenembargo i FN grunnet landets atomvåpenprogram. Israel har ved flere anledninger tatt kontroll over fartøyer som frakter iranske raketter og våpen til Hizbollah, som står på FNs liste over terroristorganisasjoner. I 2008 oppdaget man at et Belize-registrert fartøy, ironisk nok etter at det var tatt av sjørøvere, fraktet stridsvogner bestemt for konfliktområdet i det sørlige Sudan. Slik virksomhet skjer utenom all internasjonal kontroll og i strid med FNs verdier og regler.

Manglende lov og orden til sjøs benyttes også for andre typer virksomhet. Tonnevis av narkotika kan skjules ombord, selv i lystfartøyer. De stadige rapportene om beslag tyder på at narkotikasmugling til sjøs likevel er profitabelt for kartellene bak. Uregulert og ulovlig fiske i økonomiske soner skjer overalt der kyststaten ikke kan ivareta nasjonens rettigheter og ansvar. Ulovlig fiske i en industriell skala utkonkurrerte lokale fartøyer utenfor Somalia og dannet kimen til de senere problemene for skipsfarten i området. Det skjer hyppig at giftige stoffer blir dumpet til havs. Dette har vært forbudt internasjonalt siden 1970, men fortsetter likevel som en enkel måte å kvitte seg med et umiddelbart problem på.

BEHOVET FOR INTERNASJONALT SAMARBEID

Det er få næringer som er mer internasjonalt preget enn skipsfarten, men i dette ligger både utfordringene og løsningene til problemene vi ser i dag. Havenes frihet må vernes, men ikke frihet til å omgå lovverk eller begå kriminalitet. Derfor må UNCLOS videreutvikles og styrkes. Først og fremst må ordningen med bekvemmelighetsflagg og postboksrederier bort, og fartøyer som seiler under slike betingelser nektes anløp til havner verden over. Dette kan man kun få til gjennom et internasjonalt samarbeid. Påleggene om å bruke elektroniske sporingssystemer som angir alle relevante opplysninger, tilsvarende flight-planer i luftfarten, må utvides. Manglende eller ukorrekte opplysninger må kunne føre til bording og kontroll fra lokale myndigheter eller også fra marinefartøyer, uavhengig av nasjonalitet, og en internasjonal domstol må få myndighet på området.

Som nevnt finnes det ingen politimyndighet på det åpne havet. Marinefartøyer har en begrenset plikt til å gripe inn overfor slaveri og sjørøvere, men denne plikten må utvides til også å gjelde ulovlig migrasjon, narkotikasmugling, forurensing og rovfiske. Marinefartøyer må gis politimyndighet på området og selv om et verdensomspennende system

kan være vanskelig å iverksette, burde, som et første steg, dette i alle fall kunne omfatte NATO og EU i Nord-Atlanteren og Middelhavet. Selv om dette ikke vil fjerne alle former for kriminalitet, vil det kunne bidra til å begrense både omfang og utbredelse.

En slik ny rolle for verdens marinefartøyer vil støte på en rekke praktiske og legale utfordringer, nasjonale særinteresser og økonomiske kostnader, men som samarbeidet med å bekjempe sjørøveriet i Adenbukta har vist, kan stormaktene arbeide sammen på det maritime området der det er felles interesser uten for mange politiske bindinger. Prinsippet om havenes frihet må bestå uten innskrenkninger, men med et regelverk som kan forhindre at kriminelle handlinger kan dekke seg under dette. Det finnes i det lange løp ingen vei utenom en utvidet rettsorden til sjøs, basert på nye internasjonale regler og håndhevelse. Marinene i de forskjellige land vil her kunne gis en ny og viktig oppgave.

AV HANS CHR. HELSETH
FLAGGKOMMANDØR

DEPUTY DIRECTOR
OPERATIONS I DEN
INTERNASJONALE
MILTÆRE STABEN I NATO's
HOVEDKVARTER I
BRUSSEL

Marinefartøyer kan bekjempe alvorlig kriminalitet som våpensmugling og terrorisme dersom internasjonale avtaler kommer på plass.
Foto: Marthe Brendefur/Hæren/Forsvarets Mediesenter

NORDISK SAMARBEID

Vi har mye til felles her i nord. Det innså vi ganske tidlig. Fra gammelt av har kontakten vært nær med våre nordiske naboer. Handel og kulturutveksling har blomstret over landegrensene, tross perioder med krig og konflikt. Under Kalmarunionen fra 1397-1521 var de nordiske rikene samlet. Gjennom de følgende århundrer fulgte krig og nye konstellasjoner av stater og stormakter. Det formaliserte nordiske samarbeidet er et av de eldste regionale samarbeidene i verden.

En felles skandinavisk myntunion mellom Sverige, Danmark og Norge ble dannet i 1875. Formelt eksisterte den frem til 1924, men i praksis opphørte den under første verdenskrig, da de ulike kronene ikke lenger hadde samme gullverdi. Vi hadde passfrihet og fri bosetting i Norden allerede fra 1950-tallet – lenge før EU. Mange nordiske borgere bor og arbeider i nabolandene, og det er svært lite byråkrati knyttet til denne bevegelsesfriheten over grensene. I fjor markerte man 60-årsjubileet for et felles nordisk arbeidsmarked.

Under samlebegrepet Norden regner man Danmark, Norge, Sverige, Finland og Island, samt Færøyene, Grønland og Åland. Vi er ikke så få og så små som vi kanskje tror. Norden dekker til sammen et areal på ca. 3400 km² og har en total befolkning på over 26 millioner mennesker. I dag samarbeider de nordiske landene tett på mange områder, selv om vår øvrige tilknytning til det internasjonale organisasjonslivet er noe forskjellig. Vi er alle med i bl.a. FN og OSSE. OSSE ble endog startet i Norden, etter en konferanse i Helsingfors i 1975. Norge, Danmark og Island er NATO-medlemmer. Mens Norge og Island har valgt å stå utenfor EU, er Sverige, Finland og Danmark medlemmer. Danmark, det eldste EU-medlemmet av de nordiske landene, har imidlertid valgt å reservere seg mot deler av EU-samarbeidet. De deltar ikke i EUs forsvarspolitiske samarbeid, Euro-sonen eller deler av EUs rettspolitikk innenfor bl.a. asylpolitikk og politisamarbeid. På mange områder er Norge faktisk mer integrert i EU enn Danmark, uten å være medlem. De nordiske landene har også ulik historie, enkelte kulturelle forskjeller, og ikke minst ulik

geografisk beliggenhet med tilhørende ulike sikkerhetspolitiske utfordringer. Allikevel er det mer som binder oss sammen enn som skiller oss ad. Vi er alle velferdsstater med en stor offentlig sektor, har stabile parlamentariske demokratier og stor grad av likestilling – og vi topper statistikken over verdens kaffekonsum. Våre mange fellestrekk har muliggjort nordisk samarbeid gjennom flere organisasjoner.

NORDISK RÅD

Nordisk råd er et samarbeidsorgan for parlamentarikere, som ble dannet i 1952. Rådet har 87 valgte medlemmer fra Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, samt Færøyene, Grønland og Åland. Alle rådsmedlemmene sitter i de respektive landenes parlamenter og utnevnes av parlamentene etter forslag fra partigruppene. Fra det norske Stortinget velges det 20 representanter til Nordisk råd. Rådet har et eget sekretariat i København. Det er en ganske omfattende aktivitet i rådet, og stor bredde i tematikken. Nordisk råd møtes to ganger i året, til en ordinær sesjon hver høst og til en temasesjon hver vår. Her møtes også ministre fra de nordiske landenes regjeringer. Størst medieoppmærksomhet får kanskje rådet ved den årlige prisutdelingen. Her deles det ut Nordisk råds priser for litteratur, musikk, film og miljøarbeid. Samtidig er sesjonene en plattform for nordiske toppmøter, der statsoverhodene kan diskutere viktige temaer av felles interesse. Våre naboer de baltiske land har også en delegasjon på møtene, og det samme har Russland og en del andre samarbeidsorganer i Europa. Også ungdomspolitikkerne kobles opp til sesjonene i Nordisk

råd, og har ofte møter i Ungdommens nordiske råd i forkant av de ordinære sesjonene.

NORDISK MINISTERRÅD

Nordisk ministerråd er det tilsvarende samarbeidsorganet på regjeringsnivå, opprettet i 1971. Statsministrene har formelt det overordnede ansvaret for det nordiske samarbeidet. I praksis er ansvaret delegert til de åtte nordiske samarbeidsministrene (de fem nordiske land, samt Færøyene, Grønland og Åland) og til Den nordiske samarbeidskomiteen. For Norge er det fiskeriminister Elisabeth Aspaker som beklrer denne posten. I tillegg er det ti ulike ministerråd som dekker de ulike fagområder. Under hvert fag-ministerråd er det embetsmannskomiteer som forbereder sakene for ministerrådet. Alle beslutninger må være enstemmige. Formannskapet går på rundgang, og varer i ett år av gangen. I år er det Danmark som har denne rollen. De nordiske utenriks- og forsvarsministrene møtes også jevnlig, utenom rammen av Nordisk ministerråd. Det er forhandlet frem en rekke avtaler, på områder som kultur, arbeidsmarked, næringsliv, forsvar, skatt, helse- og sosialspørsmål, utdanning og forskning. Generalsekretær i Nordisk Ministerråd er fra 2013 norske Dagfinn Høybråten.

NORDISK FORSVARSSAMARBEID

Ulike modeller for et nordisk samarbeid innen forsvarssektoren har vært diskutert og utprøvd i flere omganger, fra 1800-tallet og frem til i dag. Den siste varianten, NORDEFKO, ble startet opp i 2009. Tidligere var de ulike saksområdene organisert gjennom NORD-

Formationsflyging med norsk, svensk og finsk jagerfly under øvelsen Iceland Air Meet 2014.
Foto: 212.sfdiv/Försvarsmakten Sverige.

Møte i Nordisk Forsvarssamarbeid, NORDEF-FCO, på Gardermoen mars 2014. Foto: Torgeir Haugaard/Forsvarets mediesenter

CAPS (Nordic Coordinated Arrangement for Military Peace Support), når det har dreid seg om operasjonelt samarbeid, NORDAC (Nordic Armaments Cooperation) når det har dreid seg om materiellsamarbeid og NORDSUP (Nordic Supportive Defence Structures) når det har dreid seg om kapabilitetssamarbeid. Alle disse ble integrert da man dannet Nordic Defence Cooperation eller NORDEF-FCO. Et hovedmål for NORDEF-FCO er å bevare og videreutvikle deltakerlandenes militære kapabiliteter og operative evne gjennom kostnadseffektivt samarbeid. Dette var viktig fordi budsjettene var stramme i alle de nordiske land, og man søkte samarbeidsformer der man kunne dele kostnader på enkelte områder og dermed opprettholde den militære slagkraften man kanskje ikke hadde hatt råd til alene. NORDEF-FCO er imidlertid ingen organisasjon, men et sett med multilaterale avtaler, som det er fritt for de enkelte deltakerland å ta del i eller la være. Samarbeidet er både politisk og militært, og NORDEF-FCO har blitt en viktig arena for sikkerhetspolitisk dialog mellom de nordiske landene. Den militære delen av samarbeidet delt inn i fem samarbeidsområder, som er Strategic Development (COPA SD), Capabilities (COPA CAPA), Human Resources & Education (COPA HR&E), Training & Exercises (COPA TR&EX) og Operations (COPA OPS). NORDEF-FCO arrangerer også en rekke kurs for forsvarsansatte, politi og andre sivile. Det er også et fokus på et forsvarsindustrielt samarbeid mellom de nordiske landene. Allerede i 1994 ble Nordic Armaments Cooperation (NORDAC) dannet for å fremme forsvarsindustrielt samarbeid i Norden. Norges og Sveriges forsvarssjefer la frem en

mulighetsstudie i 2007, som ble startskuddet for opprettelsen av Nordic Supportive Defence Structures (NORDSUP) i 2008. Materiellsamarbeid er sentralt, og Norge og Sverige hadde i 2014 rundt 70 store og små prosjekter på gang, blant annet knyttet til panservognen CV90. Men det har også vært skjær i sjøen, og i 2013 avsluttet Norge samarbeidet om det såkalte Archer-prosjektet knyttet til artilleri. Tetttest er kanskje allikevel samarbeidet mellom Sverige og Finland, av naturlige årsaker. I 700 år hadde de to landene en felles forsvarsmakt. Mange av Finlands regimenter ble opprettet under svensk tid. Siden høsten 2013 har man igjen satset på å forsterke samarbeidet mellom de to landene, og i mai i fjor la man frem en handlingsplan. Der ble forsvarsmakten i Sverige og i Finland satt til å utrede mulighetene for dypere samarbeid. Den 31. januar i år la de så fram en rapport som identifiserte seks ulike fokusområder for ytterligere samarbeid, innenfor hær-, sjø-, og luft-styrker, kommunikasjon, logistikk, materiell og en felles styrke-enhet. Blant annet foreslås det en felles marinestyrke, "Swedish Finnish Naval Task Force", som skal være fullt operativ innen 2023. Luftforsvaret i de to landene skal også bli mer interoperabelt, og bl.a. ha felles utnyttelse av basestrukturer og mulighet for felles operasjonsledelse. Som to Østersjø-stater uten NATO-medlemskap er det nok grunn til å tro at dette samarbeidet bare forsterkes videre i årene som kommer.

ANDRE SAMARBEIDSARENAER

Alle de nordiske landene er også medlemmer av Arktisk råd, som er et mellomstatlig samarbeid etablert i 1996, for spørsmål knyttet

til utfordringer landene i Arktis står overfor. Formålet er å fremme bærekraftig utvikling med hensyn til miljø, sosiale forhold og økonomi. Med i rådet er også Russland, USA og Canada, samt representanter for urfolksorganisasjoner i området; de sistnevnte ikke som medlemmer, men som såkalt «faste deltakere». Flere stater og organisasjoner, deriblant Kina og EU, har observatørstatus på rådsmøtene. Arktisk råd har et permanent sekretariat i Tromsø, og det finnes arbeidsgrupper innenfor områder som beredskap, bevaring av arktisk flora og fauna, og forurensningsspørsmål.

Østersjørådet er et annet forum der alle de fem nordiske landene er medlemmer, sammen med de tre baltiske land, Tyskland, Polen, Russland og Europakommisjonen. Østersjørådet ble grunnlagt i 1992, og fokuserer på bl.a. økonomi, menneskerettigheter og spørsmål om sikkerhet mht kjernefysisk stråling. Også her er det åpnet for 7 observatørland.

Det finnes også et omfattende samarbeid mellom NGO'er i Norden, og kontakten er tett over landegrensene. I en global verden går retningen i stadig mer regionalisert samarbeid, så det nordiske samarbeidet er en plattform man nok stadig kan videreutvikle.

AV MONICA K. MATTSSON KÄMPÉ

PUTINS KOLLEKTIVE

“Et angrep på én skal regnes for et angrep på alle”. Ord vi gjerne forbinder med NATOs artikkel V om kollektivt forsvar. Mindre kjent er det at de også står skrevet i Putins kollektive forsvarsorganisasjon, CSTO.

Da det for alvor ble klart at det gikk mot en deling mellom øst og vest etter Den andre verdenskrig, ble det også dannet formaliserte allianser. I 1949 ble NATO opprettet for å sikre medlemslandene støtte i tilfelle det skulle bryte ut krig mot Sovjetunionen. I 1955 ble Warszawa-pakten, eller Traktaten for vennskap, samarbeid og gjensidig assistanse som den egentlig het, inngått mellom Sovjetunionen og syv land i den tidligere øst-blokken. Den ble etablert som et svar på NATO og særlig Vest-Tysklands gjenopp-rustning og NATO-medlemskap. Den 1. juli 1991 ble Warszawa-pakten oppløst, mens NATO fortsatte å bestå. I årene etter Den kalde krigens slutt er det for mange lite kjent at det fortsatt finnes et motstykke i øst.

CSTO

Allerede den 15. mai 1992, knapt ett år etter at Warszawa-pakten ble nedlagt, ble det inngått en ny avtale om et sikkerhets-samarbeid mellom Russland, Armenia, Kasakhstan, Kirgisistan og Usbekistan. Avtalen skulle opprinnelig bare vare i fem år, men med mulighet for forlengelse. I 2002 ble det enighet om å etablere en fast internasjonal organisasjon, Traktaten for kollektiv sikkerhet (Collective Security Treaty Organization, CSTO). Målet var å danne en regional sikkerhetsorganisasjon som kunne ivareta den territorielle integriteten til medlemslandene og fungere som et partnerskap for andre internasjonale sikker-

hetsorganisasjoner, som både FN, NATO og OSSE. CSTO har siden 2004 hatt status som permanent observatør i FNs hovedforsamling. Organisasjonen styres av et kollektivt sikkerhetsråd beslående av medlemslandenes statsoverhoder og med et permanent råd av ambassadører. Organisasjonen har også et utenriksministerråd, et forsvarsministerråd og et sekretærråd.

CSTO-charteret understreker ønsket om at alle medlemslandene skal avstå trusler om eller bruk av makt, og sier også at et angrep på ett medlemsland skal bli ansett som et angrep på alle. Hvis et ikke-medlemsland ønsker å etablere en militærbase i et CSTO-land, må alle medlemslandene godkjenne dette, men dette gjelder ikke eksisterende baser som for eksempel det amerikanske transittsenteret i Kirgisistan.

MILITÆRE STYRKER

Målet til CSTO er ifølge hjemmesiden å styrke verdensfreden, fremme internasjonal og regional stabilitet og sikkerhet, samt å sikre kollektiv beskyttelse av medlemslandenes selvstendighet, territorielle integritet og suverenitet. Ingen styrker er permanent deployert, men hvert medlemsland har utpikret bestemte deler av sine militære styrker til å kunne bli kalt ut av CSTO. Alliansens styrker er for det meste stasjonert på baser i Sentral-Asia, men er likevel underlagt en kommandostruktur lokalisert i Moskva.

Det er to sentrale styrker på beredskap for CSTO; the Central Asian Regional Collective Rapid Deployment Force (KSBR TsAR) og the Collective Fast Deployment Force (KSOR). KSBR TsAR ble etablert i 2001 og har omlag 5000 soldater på permanent beredskap, med støtte av 300 tanks og pansrede kjøretøy, ti Su-25 jagerfly, og 13 helikoptre. Beredskapstiden skal være under fem dager. Gruppen øver årlig og består av styrkebidrag fra Russland, Kasakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan. KSOR ble opprettet i 2009 og består av omlag 20 000 soldater, hvorav ca 3000 er spesialstyrker fra medlemslandene. KSOR skal kunne brukes for å stå imot militær aggresjon, gjennomføre anti-terror operasjoner, bekjempe internasjonal kriminalitet og narkotikasmugling, samt brukes ved naturkatastrofer. Alle de seks CSTO-medlemmene deltar i KSOR. I tillegg vedtok CSTO i 2007 å utvide organisasjonen med en fredsbevarende styrke som kunne brukes, både med og uten FN-mandat, i ett av sine medlemsland. Denne består av noen tusen personer fra medlemmenes nasjonale sikkerhetsbyråer og politistyrker, ikke de militære styrkene. Alle styrkene avholder årlige militære øvelser med særlig vekt på samtrening og kollektiv sikkerhet, og den hittil største fant sted i Sør-Russland og Sentral-Asia i 2011 der over 10 000 tropper og 70 kampfly deltok.

I juni 2010 brøt det ut en konflikt mellom

Fra øvelsen "Unbreakable Brotherhood 2014".
Foto: Scanpix

etniske kirgisere og usbekere i sørlige deler av Kirgisistan, og interim president Roza Otunbayeva ba om assistanse fra CSTOs fredsbevarende styrke. Den daværende russiske presidenten, Dmitri Medvedev, sa imidlertid at CSTO kun skulle brukes dersom det var et angrep fra et ikke-medlem, og ikke i interne konflikter. Det ble også bedt om støtte fra CSTOs politistyrker, men organisasjonen klarte ikke komme til noen enighet om bidrag.

I august 2014 deltok over 3000 soldater fra KsBR TsAR på øvelsen "Interaction" i Kasakhstan, der det ble trent på et scenario der den imaginære CSTO-staten Karania trenger hjelp fordi nabostaten Irtyshia opplever en alvorlig nasjonal krise grunnet en separatistbevegelse og dype etniske konflikter. Siden 2012 har CSTO gjennomført en større øvelse kalt "Unbreakable Brotherhood". I 2014 fant øvelsen sted i Kirgisistan, der over 3000 soldater fra alle de seks medlemslandene deltok. De fredsbevarende styrkene trente også på stabilisering i en borgerkrigsliknende situasjon. Det ble blant annet trent på kamper mot opprørsgrupper i fjellområder, beskyttelse av viktige institusjoner, opprørskontroll, opprettelsen av felt-sykehus, gisselsituasjoner, samt beskyttelse av transport av nødhjelp. Forsvarssjefen i Kirgisistan, Asanbek Alymkozhoyev, uttalte i forbindelse med øvelsen at NATOs uttrekning fra Afghanistan nok ville øke sannsynligheten

Fra venstre: Tadsjikistans president Emomali Rakhmon, Kasakhstans president Nursultan Nazarbayev, Armenias president Serge Sarkisian, Russlands President Vladimir Putin, Hviterusslands president Alexander Lukashenko, Kirgisistans president Almazbek Atambayev og CSTOs Generalsekretær Nikolai Boryduzha under CSTOs møte i Moskva den 23. desember 2014. Foto: Scanpix.

for uroligheter i den sentral-asiatiske regionen. Representanter for FNs avdeling for fredsbevarende operasjoner var invitert til å observere øvelsen. "Unbreakable Brotherhood 2015" vil etter planen finne sted i Armenia

UJEVN FORDELING

Putin har i de siste årene jobbet for å styrke legitimiteten til CSTO, men selv om organisasjonen har flere likhetstrekk med sitt vestlige motstykke NATO, er det flere forhold som vanskeliggjør visjonen. Først og fremst er det Russlands ustabile politikk overfor sine naboland som skaper problemer for tettere samarbeid, og siden opprettelsen i 1992 har både Aserbajdsjan, Usbekistan og Georgia meldt seg ut av alliansen. Usbekistan ble riktignok medlem igjen i 2006, men forlot deretter igjen samarbeidet i 2012 etter at Russland fikk vetomakt over stasjonering av utenlandske militærbaser i CSTO-landene. I tillegg sliter medlemslandene med finansiering og svært ulike visjoner om hva som skal være alliansens mål. Av det totale budsjettet på 2,4 billioner USD står Russland for hele 2,1 billion, noe som også bidrar til å gjøre Russland til det helt klart mest dominerende medlemmet. Og mens Russland på sin side har gitt uttrykk for at CSTO kan brukes som en organisasjon på lik linje med NATO i internasjonal sikkerhetspolitikk, ønsker nok de andre medlemmene fortrinnsvis å bruke organisasjonen som en regional sikkerhetsgarantist. Russlands rolle som den desidert største bidragsyteren til alliansen, både militært og økonomisk, gir også landet en særstilling med tanke på innflytelse over organisasjonens struktur og oppgaver – en rolle som ikke er veldig ulik USAs posisjon i NATO.

STYRKING AV KOLLEKTIVT FORSVAR

Den siste utviklingen har vært arbeidet for å

etablere et eget cyber-krigføringssenter som skal beskytte alliansen fra cyber-angrep. Putin skal også ha bedt om en avtale for å styrke CSTOs kommandostruktur, og har tatt skritt for å øke den russiske militære tilstedeværelsen i CSTO-landene, angivelig for å beskytte dem mot NATO trusselen. Den 23. desember 2014 holdt CSTO sitt årlige møte med statslederne i medlemslandene. Erklæringen fra møtet slår fast at verden i dag står overfor en vekst av sammensatte trusler og at siden ingen enkeltstater i dag er i stand til å stå imot dette alene, må løsningen være en allianse for kollektiv sikkerhet. De truslene som særlig trekkes frem er terrorisme, fremveksten av Den islamske stat (IS) i Midtøsten, ekstremisme og radikalisering, samt grenseoverskridende organisert kriminalitet.

Det ble også blant annet lagt vekt på å prioritere styrking av organisasjonenes ytre grenser, samt evnen til å drive kollektivt forsvar. Representantene fra medlemslandene gjorde også rede for en generell bekymring for den økende forekomsten av åpenbar innblanding i staters indre anliggender og forsøk på å undergrave stabiliteten i det post-sovjetiske området. Mens konflikten i Ukraina fortsetter, prøver Russland å styrke CSTOs mål og midler, men om alliansen evner å gjennomføre en operasjon og ikke bare øvelser, gjenstår å se.

AV KATHINKA LOUISE RINVIK BRATBERG

RUSSLAND-KRISEN

større enn Ukraina-krisen

Vi har ikke bare en Ukraina-krise, men en også Russland-krise. Og den er større. Hovedutfordringen er ikke annekasjonen av Krim og kampene i Donbas i Ukraina, men den interne utviklingen i Russland og Putins konspirasjonsteorier.

Bakgrunnen er at president Putin baserer sin sikkerhetspolitikk på en konspirasjonsteori der CIA og NATO, helt fra Sovjetunionens sammenbrudd i 1991, har sammensverget seg for å svekke Russland. Dette er den røde tråd i alt som har skjedd i internasjonal politikk i snart et kvart århundre.

Etter Putins tankegang er det eneste som kan avverge den vestlige konspirasjonen ikke bare et sterkt Russland, men også et Russland som har rett til å ha innflytelsessfærer. Han legger seg ved dette på forgangen sovjetisk praksis, noe som ikke lover godt for Europa. Med et slikt verdensbilde blir også kompromisser vanskelig, for ikke å si umulig. Verdenspolitikken kan havne i det klassiske "spillet", som betyr at det som den ene parten vinner, taper den andre.

Man merket en forandring i Russlands handlinger ganske raskt etter at Putin startet på sin tredje presidentperiode i mai 2012. Hans maktspill i Ukraina markerer slutten på Russlands relativt gode forhold til Vesten etter Berlinmurens fall i 1989. Mange frykter at det nye kalde klimaet kan bli av lang varighet.

IKKE NY KALD KRIG

De skarpe motsetningene mellom Russland og Vesten betyr imidlertid ikke at man får en reprise av Den kalde krigen. Den verdensomspennende ideologiske kampen er borte, de russiske utfordringene begrenser seg til

Europa mens den militære konfrontasjonen er langt mindre urovekkende. Ingen millionarmeer står mot hverandre i hjertet av Europa. Russland investerer imidlertid 4.000 milliarder kroner frem til 2020 for å ruste opp og modernisere sine styrker. Man merker dette godt på Kola, Norges nærområde. Massive russiske militærøvelser rundt Østersjøen vekker uro, særlig blant de baltiske landene. Ikke bare Estland, men også Sverige og Finland har fått sine luftrom krenket av russiske kampfly gjentatte ganger. I tillegg øvde russiske bombefly atomangrep mot Stockholm-området og en svensk base lenger sør. Enda en krise oppstod da svenskene lette intenst etter en ubåt i Stockholms skjærgård i fjor høst. Det ble ingen "Whisky on the Rocks" denne gangen, men mistanken gikk i en bestemt retning.

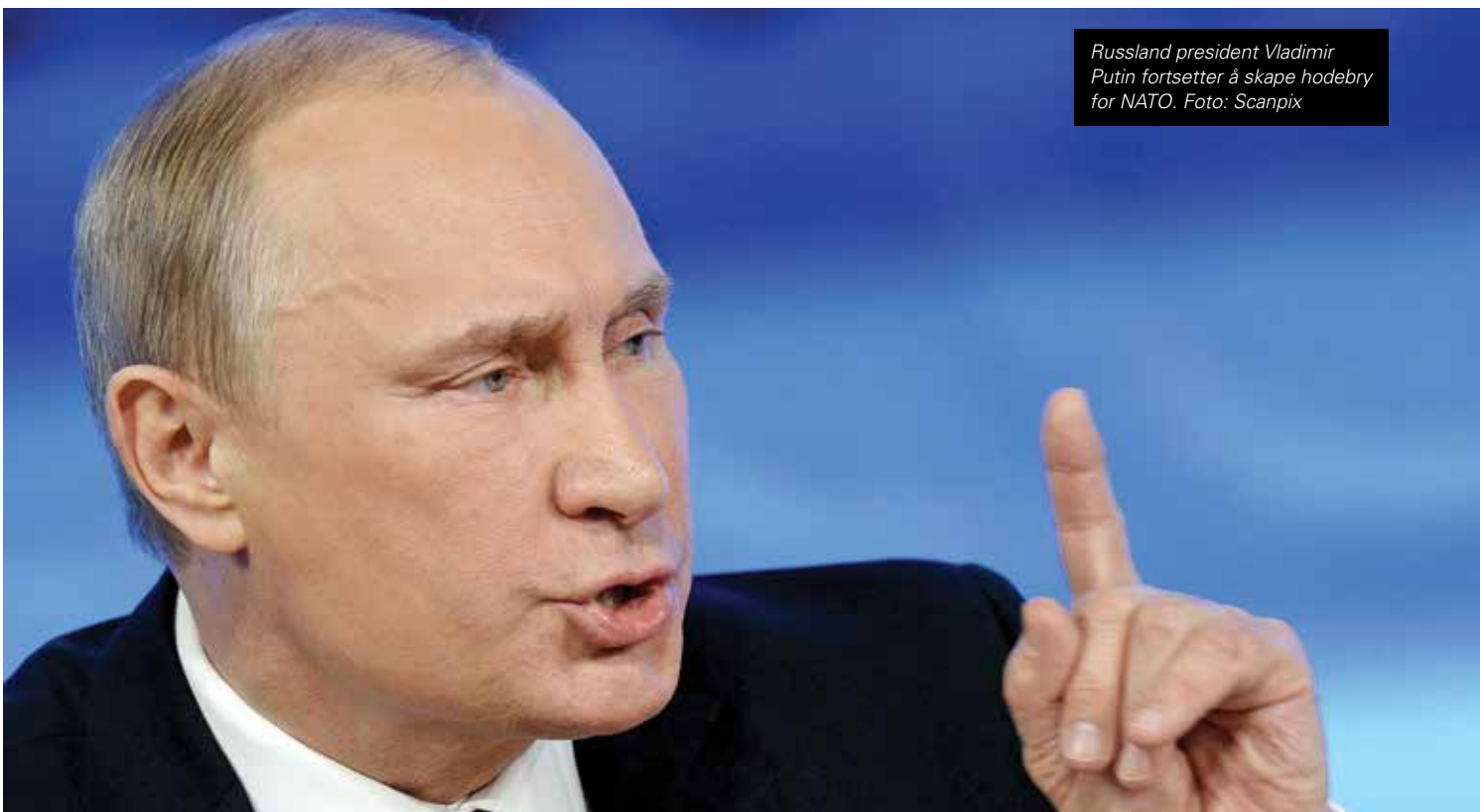
Det avgjørende for utfordringene fra øst er hva som er NATO-relevant og hva som har nasjonal relevans. Utviklingen får ikke NATO til å starte en kraftig opprustning. De fleste medlemsland er trege med å ville øke forsvarsbudsjettene. Bare en håndfull land har nådd målene med å avsette 2 prosent av BNP til forsvar. NATOs svar på Putins utfordringer er en styrking av den gamle Rapid Reaction Force med en Very High Readiness Joint Task Force med norske, tyske og nederlandske avdelinger. Dette er ikke mer enn en brigade på totalt ca. 4.000 mann, som først kan bli

operativ om noen år. Man må ha en rask utrykningsstyrke som eksempelvis kan møte nye fordedte russiske fremstøt av det nye "hybride" slaget som man opplevde - og opplever - i Ukraina. Neppe noen russiske ledere føler seg truet av NATO-tiltakene.

IKKE VÅR FEIL

Den spente situasjonen i Europa er ikke en følge av vestlige feilvurderinger. Putin kritiserer at NATO og EU har skjøvet sine posisjoner østover. Men at hele Warszawa-pakten nå er med i NATO er en følge av at de øst-europeiske og baltiske landene selv prioriterte å komme under de vestlige politiske, økonomiske og sikkerhetspolitiske paraplyene så fort som mulig for å gardere seg mot en eventuell revansjistisk russisk politikk. Et halvt århundres til dels brutal sovjetisk dominans har satt sine dype spor. De vil ikke komme under russisk dominans igjen. Det er, kort sagt, ikke Vestens feil at man har en ny øst-vest krise og at Putins tankegang domineres av konspirasjonsteorier, hevder en høyt plassert NATO-kilde. Angela Merkel sa i fjor høst treffende at han "lever i sin egen verden". Ingen vestlig leder har så tett kontakt med Putin som hun.

Putins langsiktige mål er å få kontroll med Ukraina igjen, til tross for at 90 prosent av ukrainerne stemte for selvstendighet i 1991. Hvorfor vil han skru klokken tilbake? Russland

Russland president Vladimir Putin fortsetter å skape hodebry for NATO. Foto: Scanpix

uten Ukraina kan aldri bli den samme stormakten det var før. Men med Ukraina vil dette være mulig igjen. Det var derfor han presset tidligere president Janukovitsj fra å undertegne en politisk og økonomisk assosieringsavtale med EU i november 2013, annekterte Krim da revolusjonen avsatte Janukovitsj og startet hybrid krig i Donbas etterpå for å destabilisere Ukraina. Denne politikken akkompagnert av øredøvende propagandakrig og truede militær oppførsel rundt de baltiske landene har skapt stor uforutsigbarhet i Europa. Atter prøver Russland å kontrollere sine naboland.

Ukraina er med i NATOs partnerskap for fred, men dekkes ikke av NATOs artikkel 5 om kollektivt forsvar. Alliansen må være klar på hva NATO kan gjøre og ikke gi inntrykk av noe annet. Prioriteten i Ukraina-krisen er å skape større forutsigbarhet, klarhet og tydelighet. Det tar naturlig nok tid å skape konsensus mellom de 28 medlemslandene. NATO er som en isbre. Det går ikke fort, men den setter spor etter seg. NATO og de vestlige land avviser ikke å ha kontakt med Russland, men det er galt å tro at diverse bilaterale og multilaterale kontakter kan trekke Russland inn i varmen igjen.

Summa summarum er at Ukraina-krisen og spørsmålet om hvordan NATO skal takle utfordringen fra Putin har kastet alliansen ut i dens største omstilling noensinne. Omstillingen er endog større enn etter avslutningen av Den kalde krigen.

VERDIKAMP

Dette er ikke en ny kald krig, men en verdikamp mellom Putin og den liberale, demokratiske vestlige modellen. Verdipolitikken er blitt realpolitikk. NATO kan ikke kompromisere på dette, sier en høyt plassert kilde i alliansen. Ved Sovjetimperiets fall i 1991 trodde de fleste at Vestens liberale og demokratiske verdier og

ønsket om fredelig sameksistens mellom landene hadde vunnet. Langt på vei ble dette realisert i EU-og NATO-utvidelsene. Håpet var at de samme verdiene gradvis ville slå rot i Russland og det var en veldig brobygging østover i den forbindelse. Kanskje var dette naivt å tro, sett på bakgrunn av Russlands århundregamle despotiske tradisjoner og manglende oppgjør med overgrepene og folkemordene under 70 års sovjetstyre. Men det var i alle fall verdt å forsøke og håpe det beste.

I tillegg til den økte krisen i Europa er det også blitt en vesentlig mindre liberal situasjon i Russland enn for bare ett år siden. I april 2014 spådde Dmitrij Trenin overfor en delegasjon fra Folk og Forsvar i Moskva at friheter russerne tok for gitt, kunne bli trukket tilbake. Trenin har ledet Carnegies tenketank i Moskva siden starten i 1993. Før det var han i den russiske hær i over 20 år og deltok bl.a. i en årrekke i den sovjetiske delegasjonen under de amerikansk-sovjetiske forhandlingene om kjernefysisk nedrustning i Genève.

PESSIMISME

Pessimistene har mange kilder å øse av. At det ikke skjer noen reformer for å minske russisk avhengighet av olje og gass, er en viktig faktor for at det går dårlig i russisk økonomi. Hadde reformene blitt startet i tide, kunne landet ha stått sterkere når oljeprisen raser nedover. Mangelen på handling forsterkes av en sammenfiltrering av politiske og økonomiske interesser, som skaper en situasjon som er ureformerbar. Putins regnestykke går ikke opp når han betrakter Vesten som en fiende og ikke som en partner som landet trenger for å modernisere økonomien og liberalisere samfunnet. I stedet for en hjelpende hånd fra vest møter han sanksjoner som allerede har begynt å svi. Investeringer vestfra tørker opp mens russiske og vestlige investorer flytter pengene sine ut, Russland

utestenges fra finansmarkedene i vest og europeiske land jobber for å finne alternativer for russisk energi, som ofte er blitt brukt som et politisk våpen. Resultatene er at rubelens verdi sank med over 40 prosent i 2014 og for første gang siden Putin kom til makten i 2000 gikk det russiske brutto nasjonalprodukt tilbake i fjor. Veksten i Russland var før så stor at den ble sammenlignet med Brasil, India og Kina (BRIC-landene).

Det er den vanlige russer som merker fallet i levestandard og ikke oligarkene rundt presidenten. Sanksjonene er ikke innført for å straffe, men for å påvirke den russiske beslutningsprosessen. EU skal gjennomgå status for sanksjonene i juni, men de blir neppe opphevet med det første.

Den skjeve økonomiske utviklingen, som ser ut til å fortsette i 2015, gjør at mange setter spørsmålsteget ved om den kraftige opprustningen er bærekraftig. En av de tidligste kritikere var finansminister Kudrin, som prompte fikk sparken.

ZHIRINOVSKIJ

I Russland går mye fra galt til verre. Og det er ikke umulig å tenke seg en situasjon der vi om noen år tenker tilbake på Vladimir Putin med nostalgi, spesielt hvis ultranasjonalisten Vladimir Zhirinovskij og hans "liberal-demokratiske" parti skulle komme i posisjon. En ny sjanse for det gamle kommunistpartiet kan også tenkes. Hvis det med tiden skulle oppstå en opposisjon til Putin er det slike alternativer som kan være mest aktuelle. Men det liberale alternativet ser ut til å være dødt i russisk politikk.

AV TOR HUSBY
FREELANCE JOURNALIST

Ukraina-krisen og spørsmålet om hvordan NATO skal takle utfordringen fra Putin har kastet alliansen ut i dens største omstilling noensinne. Foto: Scanpix

ENERGISIKKERHET

– en underfokusert utfordring?

Vi blir flere, og energibehovet vokser i verden. Fokuset på sikkerhet og forutsigbarhet i energileveranse blir stadig større. Det er ikke rart. Med et gjennomteknologisk samfunn er sårbarheten stor ved svikt i energileveransene. Ressursene er ujevnt fordelt, og energi er også i høyeste grad sikkerhetspolitikk.

Verdenssamfunnet har lenge hatt fokus på å forsøke å løse den felles utfordringen som energiforsyning er. Etter oljekrisen i 1973/74 dannet man Det internasjonale energibyrådet, IEA, som et forsøk på å forebygge fremtidige forstyrrelser i oljeleveransene. I dag er 29 land medlemmer av IEA, og Norge er ett av dem. Organisasjonen har også tatt på seg et beredskapsansvar, der de disponerer en oljereserve på rundt 4 mrd fat. Rundt en tredjedel av dette disponeres av regjeringene i medlemsstatene, og kan settes inn i krisesituasjoner. Dette ble bl.a. gjort etter orkanen Katrina i 2005. De har også et fokus på å fremme en «rasjonell energipolitikk», og å finne alternative energikilder til oljen. Etter hvert har organisasjonen utviklet seg til å være det ledende organet når det kommer til informasjon og statistikk rundt verdens energikonsum. Energisikkerhet, økonomisk utvikling, miljøbevissthet og internasjonalt engasjement er i dag de fire fokusområdene til Det internasjonale energibyrådet. Tall fra BP Statistical Review 2013 viser at verdens energibehov dekkes hovedsakelig av olje (33 %), kull (30 %) og gass (24 %). Det finnes også innslag av vannkraft (7 %) og atomkraft (4 %), mens andre fornybare kilder foreløpig kun dekke 2 % av konsumet.

NORGE

Norge er en viktig aktør på det internasjonale energimarkedet. Statistikken kan variere noe, men jevnt over ligger vi på en tredjeplass over verdens gasseksportører, og en syvende plass på listen over oljeeksporterende stater. Mange stater er avhengige av våre leveranser. På en studietur i regi av Folk og Forsvar til Paris for noen år siden, ble det illustrerende nok sagt at «hvert tredje måltid i Frankrike kokes på norsk gass». Det betyr også at vi har

et stort ansvar for å levere den nødvendige energien til mottagerlandene. Sikkerhet og beredskap står høyt på agendaen i energi-bransjen. Men også her hjemme merker man lett sårbarheten. Vi har et langstrakt land, relativt tynt befolket og tidvis ganske kaldt. Et strømbrudd kan få uante konsekvenser. Heldigvis har vi en ganske stabil energitilførsel her til lands, men likevel opplever de fleste husstander strømbrudd i løpet av året. De fleste er heldigvis kortvarige, og gjør liten skade. For noen kan imidlertid avbruddet bli mer langvarig, og for mer isolerte husstander kan konsekvensene bli store. Særlig når ekstremvær blir mer vanlig, får vi en påminnelse om at beredskapen for strømforsyning må tas på alvor. Allikevel er vi her i landet i en rimelig gunstig posisjon, sammenlignet med de fleste andre stater i verden. Ikke bare har vi en stor andel av verdens fossile energiresurser, i form av olje og gass. Vi har også en stor tilgang på fornybare energiresurser, særlig i form av vannkraft. Norge har faktisk halvparten av Europas reservoarkapasitet på vannkraft. Over 60 % av Norges samlede energibehov og rundt 95 % av elektrisitetsforbruket er dekket av fornybar energi, og da hovedsakelig vannkraft. Dette oppfattes nok som en drømmesituasjon for mange av våre europeiske naboland.

EU

I EU-sammenheng er energisikkerhet ofte på agendaen, særlig i disse urolige tider i Europa, der gassleveransene fra Russland er i spill. Rundt en fjerdedel av EUs gass-konsum kommer fra Russland, noe mindre kommer fra Norge. Russland har tidligere benyttet seg av gass som et sikkerhetspolitisk verktøy. I 2009 skrudde Putin igjen kranene for Ukraina i to uker, midt på vinteren. Dette rammet ikke

bare Ukraina, som jo også er et transitland for russisk gass på vei mot Europa. Slovakia erklærte unntakstilstand, Bulgaria måtte stenge fabrikk og selv i Tyskland merket man konsekvensene. Den gangen gikk omtrent 80 % av eksporten til Europa gjennom rørledninger trukket gjennom Ukraina. Etter at de under-sjøiske gassledningene, Nordstream, ble trukket gjennom Østersjøen til Tyskland er dette redusert til ca 50 %. I fjor høst utarbeidet Europakommisjonen et «worst case»-scenario, der konsekvensene av en full stopp i de russiske gassleveransene ble vurdert. Konklusjonen var at det ville gå hardest utover de østlige delene av Europa. Finland og Bulgaria importerer all sin gass fra Russland, og ville dermed bli hardest rammet. Videre vil Estland miste 73 %, Litauen 59 %, Ungarn 35 %, Romania 31 %, Polen 28 %, Hellas 18 %, Slovakia 17 %, Latvia 15 % og Kroatia 12 % av sine leveranser. EU har allerede lagt en langsiktig strategi for energitilførselen. I 2010 la Europakommisjonen fram sitt forslag til energistrategi frem mot 2020, "Energy 2020 - A strategy for competitive, sustainable and secure energy". I fjor kom oppfølgeren, som strekker seg helt til 2030. Klima- og energirammeverket 2030 tar bl.a. for seg de tre hovedmålene for EUs energipolitikk; energiforsyningen skal være sikker (security of supply), energiproduksjon og -bruk skal være bærekraftig (sustainable), og energiprisene skal være overkommelige for personer og industri og slik at industrien kan konkurrere globalt (competitive). Dette rammeverket vil også være utgangspunktet for EUs posisjon før de globale klimaforhandlingene i Paris i desember 2015. Under Europakommisjonen har EU opprettet et eget Generaldirektorat for energi, som skal utvikle og implementere de tre hovedmålene for EUs energipolitikk. I slutt-

en av mai i fjor ble det også lagt frem en egen energisikkerhetsstrategi for EU, som skal være en integrert del av klima- og energirammeverket for 2030. Det ser ut til å være stemning for å minske sin avhengighet av gass som energikilde, mye pga det anstrengte forholdet til Russland. Dette kan på lengre sikt også ramme eksportmulighetene for norsk gass. Et alternativ til gass er atomkraft. Gjennom Euratom har EU hatt et samarbeid på dette området siden 1957. I dag dekkes rundt 30 % av EUs elektrisitetsbehov av atomkraft. Store land som Storbritannia, som søker å redusere kullforbruket, ser også ut til å satse sterkere på atomkraft. Tyskland på sin side har besluttet å avvikle sine atomkraftverk innen 2022. Avgjørelsen ble tatt etter Fukushima-ulykken i Japan i 2011. En del av denne energien var i utgangspunktet tenkt erstattet av gasskraft, men i dagens situasjon er det mulig man igjen må tenke nytt. Kull er et annet alternativ, men dette har jo også sine utfordringer. Miljøhensyn og reduksjon av CO²-utslipp står også høyt på den politiske dagsorden.

USA

Vår transatlantiske nabo er i en noe annen situasjon. Tradisjonelt har oljeimport dekket en relativt stor andel av det amerikanske energibehovet. Dette har lenge ført til et større fokus på energisikkerhet, da tilførselen fra særlig Midtøsten kan være utsatt for svingninger og være risikofylt. Kull har lenge vært et foretrukket alternativ, og USA besitter den største andelen av verdens kullreserver (ca 27,6 %). USA har imidlertid verdens nest største utslipp av CO², ca 16 % av verdens totalutslipp. Dette har også i USA vært et tema som har vært høyt oppe på den politiske agendaen, og man har lenge søkt å redusere utslippene, samtidig som energibehovet har økt. De siste årene har imidlertid situasjonen endret seg. Siden 2009 har man dreiet mye energikonsumet over på skifergass, og mange store strømprodusenter har skiftet fra kull til gass i sine anlegg. Gjennom den nye produksjonsmetoden «fracking» kommer man lettere til nye lag av både olje og gass, og produksjonen har økt med 15 % siden 2005. Ved å benytte seg av «fracking» borer man vertikalt

og horisontalt, og pumper vann, sand og kjemikalier inn for å spreke skiferstein som inneholder olje og gass. I 2013 produserte USA mer olje enn det importerte, for første gang på svært mange år. Med denne utviklingen er USA godt på vei til å bli selvforsynt med energi. Hvordan dette påvirker USAs geopolitiske interesser, og særlig forholdet til andre oljeproduiserende nasjoner, gjenstår å se.

KINA

Kina, som har løftet flere millioner mennesker ut av fattigdom - og inn i en mer energikonsumerende tilværelse – er en stor og voksende aktør på det internasjonale energimarkedet. Landet toppe den globale statistikken over CO²-utslipp, men er fortsatt et godt stykke ned på listen om man ser på utslipp per innbygger. I Beijing og de andre større byene, er luftforurensning et stort problem. Kina søker nå aktivt etter fornybare energikilder, som en del av sin energipolitikk. Blant annet satses det sterkt på solcellepaneler, og på vindkraft. Energibehovet er imidlertid enormt. I følge et anslag fra Statoil vil den totale energietterspørselen i Kina øke med 80 % fram mot 2040. Kina har en god del egne olje- og gassfelt, men er også en stor kunde internasjonalt. Kina er verdens største nettoimportør av olje. En rekke bilaterale avtaler er inngått med bl.a. afrikanske oljeproduiserende land. Kina er også antatt å være et alternativ marked for den russiske gassen, dersom kundegrunnelaget forsvinner i Europa. Allerede nå er det inngått en avtale om eksport av gass til en verdi av 2400 milliarder kroner. Et tettere samarbeid mellom de to stormaktene, samtidig som USA trekker seg mer tilbake fra verdensmarkedet, kan ha en stor påvirkning på framtidens energiresurser og fordeling.

NATO OG ENERGISIKKERHET

Energisikkerhet er en viktig del av sikkerhetspolitikken. Alle moderne samfunn vil rammes hardt om strøm, varme og drivstoff skulle forsvinne. Et brudd i energitilførselen vil imidlertid ikke bare medføre store utfordringer i de sivile samfunnene som rammes, men naturlig nok også kunne påvirke den militære kapasiteten til forsvar av en stat – eller for den saks skyld en pågående NATO-operasjon.

Temaet energisikkerhet ble derfor satt på dagsorden i alliansen allerede under toppmøtet i Bucuresti i 2008. Det ble identifisert fem områder der NATO kunne bidra; informasjon og etterretning, projisere stabilitet, fremme internasjonalt og regionalt samarbeid, støtte konsekvenshåndtering, og støtte beskyttelse av kritisk infrastruktur. I 2012 opprettet NATO også et såkalt «center of excellence» for energisikkerhet. Senteret skal assistere NATO-kommandoer, medlemsstater og partnere i spørsmål rundt operasjonell energisikkerhet. Det skal også bistå med å finne kostnadseffektive løsninger for å støtte militære krav, energieffektivitet operativt ute i felt, og å samarbeide med academia og industrien. Senteret ligger i Vilnius i Litauen.

KONKLUSJON

Energisikkerhet er et område med mange aspekter. For hver enkelt av oss er det helt essensielt å få varmet opp boligene våre på vinterstid, ha varmt vann i springen, strøm for å lage mat på, få ladet mobiler og pc'er og tusen andre små og store ting som vi tar for gitt at skal fungere. I et samfunnsperspektiv blir bildet enda mer utfordrende – hvordan skal sykehus kunne foreta siner operasjoner, livsnødvendige maskiner holdes i gang, store nettverk og systemer være operative uten energi? Vareproduksjon, og ikke minst distribusjon er helt avhengig av energikilder. Uten energitilførsel stopper et samfunn opp ganske snart. Dermed blir også energi en maktfaktor. Energikilder kan bli brikker i et storpolitisk spill, eller mål for terroraksjoner for ulike grupper. Kutting av energitilførsel kan til og med bli et av flere våpen i en konflikt, der militærmakt kan brukes mer effektivt mot et allerede svekket samfunn. Det er ikke uten grunn at energisikkerhet med alle sine aspekter settes på dagsorden i stadig flere fora.

AV MONICA K. MATTSSON KÄMPÉ

Atomenergibyrået IAEA inspisierer atomkraftverket i Fukushima. Foto: IAEA/Flickr

«RUSSIAN LESSONS»

Russerne er allerede i gang med å lage en (propaganda) film om Ukraina-konflikten med den krevde tittelen «Sannheten». Aldri, i hvert fall i nyere tid, har det vist seg å være så langt mellom hva russerne sier og hva de gjør. At dette prosjektet har vakt oppstandelse i Ukraina, burde derfor ikke overraske noen. Men et annet filmprosjekt, ferdig i 2010, kommer nok etter mitt skjønn atskillig nærmere den tittelen. Manuset til filmen «Russian lessons» er skrevet av russerne Andrei Nekrasov og Olga Konskaya. Filmen er produsert av Piraya film a/s og distribueres av Kudos family og varer i 111 minutter. Dette er en dokumentarfilm om Georgia-krigen i august 2008 og forteller – med russiske øyne – om krigsutbruddet og etnisk rensning av georgiere både i Sør-Ossetia og Abkhasia. Etter å ha sett denne – to ganger – synes jeg det er viktig å få fram synspunkter på både krigsutbruddet og hva som skjedde i krigens kjølvann med andre russiske øyne enn Putins. Det er nemlig også et annet Russland. I dagene før krigsutbruddet skjedde en rekke angrep fra ossetisk side mot Georgia, både den 1., 2. og 7. august. Og georgierne mener at de måtte svare på provokasjonene. At store russiske styrker var på plass i nærområdene, har nok vært kjent lenge, men at en stor del av sivilbefolkningen i Sør-Ossetia i begynnelsen av august ble evakuert til Russland, har til nå vært ukjent for meg. Noen unge jenter som ble intervjuet, fortalte at allerede i slutten av juli gikk rykter om at det kunne være lurt å reise ut av Sør-Ossetia. Dette svekker i hvert fall ikke antakelsen om at dette var en godt – og lenge planlagt – russisk aksjon for å forhindre georgisk, og kanskje også ukrainsk, tilnærming til NATO.

Det stilles også store spørsmålsteget ved tapstallene i Sør-Ossetias «hovedstad» Tskhinvali på 2000 mennesker, et tall som russerne poengterte gang på gang. Dette kunne vanskelig skje i en by som nærmest var folketom. Vitner hevder også at byen ikke ble bombet av georgierne, men av russiske fly for så å skyldte på Georgia. Det blir også hevdet at bilder fra ødeleggelsene i Georgia på russisk fjernsyn ble framstilt som om dette hadde skjedd i Sør-Ossetia. Filmen viser også mange georgiske landsbyer inne i Sør-Ossetia plyndret og brent av russiske styrker og ossetisk militis. Det skjedde også en nærmest total etnisk rensning av georgiere på begynnelsen av 1990-tallet i Abkhasia da ca 300 000 måtte flykte for å redde sine liv. Og passasjerfly har blitt skutt ned av russiske missiler før. Den 22.09.93 ble et fly stappfullt med georgiske flyktninger fra Abkhasia skutt ned. Hvem som trykket på avtrekkeren vites ikke, men flyet ble truffet av en russisk missil. De skyldige kunne være russere eller abkhasere. Men også armenere og kosakker sloss mot georgierne i denne konflikten. I filmen fortelles det også mot tortur og drap på sivile georgiere – både kvinner og barn. «Russian lessons» gir et totalt annet bilde enn det offisielle Russland av hva som skjedde i regionen både før og etter 2008, og er derfor et nyttig korrektiv. Dessuten forstår i hvert fall jeg dagens konflikt i Ukraina mye bedre, framgangsmåten i Georgia-krigen er på mange måter kopiert. Noe for norsk fjernsyn?

Nils Tore Gjerde

STRATEGISK PARTNERSKAP

Kommisjonsleder for Den afrikanske union (AU), Nkosazana Dlamini-Zuma, og utenriksminister Børge Brende undertegnet den 26. januar en strategisk samarbeidsavtale i Addis Abeba i Etiopia.

Avtalen ble signert den 26. januar i Addis Abeba i Etiopia, der AU har sitt hovedsete. – Dette er et historisk skritt for Norges engasjement i Afrika, sier utenriksminister Børge Brende. – Gjennom denne avtalen utvider vi det eksisterende samarbeidet med AU og styrker Norges engasjement, spesielt innen freds- og sikkerhets spørsmål. Unionens ledende rolle knyttet til sikkerhetsutfordringene på det afrikanske kontinentet er blitt betydelig styrket de senere årene, sier Brende. Norge og AU er enige om å ha regelmessige politiske konsultasjoner for å drøfte et bredt spekter av saker som er viktig for fred og utvikling i afrikanske land. Avtalen omhandler tre hovedsamarbeidsområder: Fred og sikkerhet, demokrati og styresett samt bærekraftig utvikling og jobbskaping. – Norge og AU vil blant annet samarbeide om utfordringene som landene selv har formulert i AUs egen utviklingsstrategi "Agenda 2063". Vi legger spesiell vekt på å legge til rette for at Afrikas unge befolkning, både kvinner og menn, får mulighet til å bidra til verdiskaping og utvikling. Norge har et betydelig engasjement for å bidra til at barn og unge får en god utdanning, som vil gi bedre muligheter på fremtidens

MINERYDDINGS-PROSJEKT I KAMBODSJA

I 1992 ble minst 4000 mennesker drept eller skadet av miner i Kambodsja. I fjor var tallet 300. Norge støtter minerydding i Kambodsja gjennom Norsk Folkehjelp. Kambodsja er både et av de landene i verden som er aller hardest rammet av miner og et foregangsland for å oppfylle sine forpliktelser under Minekonvensjonen. Minekonvensjonen ble fremforhandlet i Oslo og trådte i kraft i 1999. Etter 1999 har bruken av antipersonellminer i verden blitt redusert til nærmest lik null. Norsk Folkehjelp startet sitt program i Kambodsja i 1992, for at folk skulle kunne returnere hjem fra flyktningleirer i Thailand. Lokalt ansatte læres opp til å bruke spesialtrente hunder til å lete etter og rydde miner og klaseammunisjon. I tillegg til den drastiske reduksjonen i antall ulykker skaper mineryddingsaktiviteten en rekke jobber for lokalbefolkningen. Kunnskapen som bygges opp i Kambodsja formidles også videre til naboland som Vietnam og Laos. Mineryddingsinnsatsen i Kambodsja er blant de tre største i verden, sammen med Afghanistan og Kroatia.

OM FOLK OG FORSVAR

Siden 1951 har Folk og Forsvar drevet med faktabasert informasjonsarbeid om norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk til alle som måtte være interesserte. Vi kan tilby dagsseminaret "Sikkerhetspolitikk. Norge, Europa og verden", rollespillet "Fred og konflikt", spesialtilpassede foredrag, støtte til studieturer, stipend, egenarrangerte studieturer, samt publikasjoner, temahefter, plakater og vårt sikkerhetspolitiske leksikon.

Ta kontakt på post@folkogforsvar.no for mer informasjon eller bestilling av foredrag eller rollespill. Det er kostnadsfritt for skoler og organisasjoner å få besøk av Folk og Forsvar.

KOMMENDE SEMINAR HØSTEN 2014/VÅREN 2015

"Sikkerhetspolitikk: Norge, Europa og verden"

Meld deg på en seminardag full av faglig påfyll! Folk og Forsvars dagsseminar inneholder foredrag om samfunnssikkerhet og beredskap, sikkerhetspolitikk i en globalisert verden og FN, sikkerhetspolitiske organisasjoner – OSSE, NATO og EU, Forsvaret som sikkerhetspolitisk verktøy, samt et dagsaktuelt tema. Konferansen er gratis for deltakerne, og lunsj vil bli servert.

VÅREN 2015

NORDFJORDEID, 10. mars

FLORØ, 11. mars

MOLDE, 17. mars

ÅLESUND, 18. mars

BERGEN, 25. mars

HØST 2015 (tentativt)

OSLO, AKERSHUS OG ØSTFOLD, 2. september

TØNSBERG, 8. september

FAUSKE, 10. september

HAUGESUND, 15. september

VOSS, 16. september

BERGEN, 17. september

TROMSØ, 27. oktober

RØROS, 4. november

TRONDHEIM, 5. november

KARASJOK, 10. november

STAVANGER, 17. november

HAMMERFEST, 19. november

KIRKENES/SVANVIK,

*"Utrolig gode og flinke talere som gjorde stoffet spennende"
Elev fra seminar i Haugesund den 16. september 2014*

*"Aktuelt og veldig pensumerlevant"
Lærer fra seminar i Tromsø den 28. oktober 2014*

*"Veldig mye interessant som ble sagt, og mye å ta med seg videre i faget - har lært en hel del i dag!"
Elev fra seminar på Gjøvik den 22. oktober 2014*

Med forbehold om endringer.

Seminarene er gratis for deltakerene. For påmelding og nærmere informasjon ta kontakt på telefon 22 98 83 60 eller e-post: torill@folkogforsvar.no

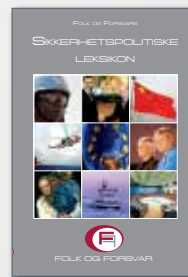

INFORMASJONSMATERIELL OM NORSK SIKKERHETS- OG FORSVARSPOLITIKK

På denne siden finner du en oppdatert liste over aktuelle hefter og blader om norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk. Materialet er utgitt av ulike organisasjoner og forvaltningsorgan. Samtlige publikasjoner er gratis. Fyll inn navn, adresse og postnummer, kryss av for ønsket materiell og send til Folk og Forsvar. Alt materiell kan også bestilles på våre nettsider www.folkogforsvar.no

- Jeg ønsker å abonnere på Folk og Forsvars kontaktblad. Bladet kommer ut fem ganger i året og vil bli tilsendt kostnadsfritt

- Jeg ønsker å få tilsendt Folk og Forsvars sikkerhetspolitiske leksikon kostnadsfritt

FOLK OG FORSVAR:

Plakater:

- Kathinka L. R. Bratberg og Mads Myrbråten: Sikkerhetspolitisk samarbeid
- Kathinka L. Rinvik og Mads Myrbråten: Midtøsten: konfliktenes region.
- Kathinka L. Rinvik og Mads Myrbråten: Norske bidrag i internasjonale operasjoner
- Nan Cecilie Johnstad og Kathinka L. Rinvik: Sørøst Asia
- Nan Cecilie Johnstad og Kathinka L. Rinvik: USA
- Nan Cecilie Johnstad og Kathinka L. Rinvik: Norges beredskap
- Harald B. Borchgrevink: Den russiske føderasjon
- Nan Cecilie Johnstad: Afrika
- Harald B. Borchgrevink: EU/NATO
- Harald B. Borchgrevink og Anthon Øien: Folkerepublikken Kina
- Harald B. Borchgrevink og Anthon Øien: Norge og Norden

Temahefter:

- Kathinka Louise Rinvik Bratberg: Den første verdenskrig (1914-1918)
- Mads Myrbråten: Midtøsten og Nord-Afrika – Statsdannelser og konflikter
- Marit S. Hernæs: Sudan og Sør-Sudan
- Kathinka Louise Rinvik: Den andre verdenskrig, Holocaust og Den kalde krigen
- Harald B. Borchgrevink: Afghanistan
- Kathinka Louise Rinvik: EUs sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeid
- Aslaug Skavhaug Røhne: al-Qaida og internasjonal terrorisme
- Rikke C. Arnulf: FN – enhet av mangfold

Annet:

- Folk og Forsvar – for fred, frihet og demokrati
- People and Defence - peace, freedom and democracy

FORSVARETS FORUM:

- Angrepet på Norge, 9. april - 9. juni
- Finnmark – Fritt!
- Fritt Norge

DEN NORSKE ATLANTERHAVSKOMITÉ:

- 03/2014 Tor Husby; Baltikum, Russland og fremtiden
- 01/2014 Øivind Bratberg; What now, little England? Prospects for the forthcoming Scotland and EU referendums
- 04/2013 Rolf Willy Hansen; Konflikten i Syria
- 03/2013 Jahn Otto Johansen; Polen – et lyspunkt i Europa
- 02/2013 Sverre Lodgaard; Hva skjer i Nord-Korea? Asiatic stabilitet i fare?
- 01/2013 Mona Kanwal Sheikh; Engaging with islamists: A new agenda for the policy community
- 03/2012 Trygve Refvem; US shale oil revolution and the geopolitics of oil
- 02/2012 Oktay Bingöl; NATO's influence in the near abroad
- NATOs strategiske konsept, Lisboa 2010

DIREKTORATET FOR SAMFUNNSSIKKERHET OG BEREDSKAP (DSB)

- 04-2014: Et magasin om samfunnssikkerhet og beredskap
- 03-2014: Et magasin om samfunnssikkerhet og beredskap
- 02-2014: Samfunnssikkerhet
- 01-2014: Årsmelding 2013
- 04-2013: DSB hjelper Filippinene
- 03-2013: Barents Rescue 2013
- 02-2013: Flom på østlandet
- 01-2013: Årsmelding 2012
- 04-2012: Internasjonalt arbeid
- 03-2012: Viktige hjemmebesøk hindrer brann
- 02-2012: Samfunnssikkerhet Nasjonalt risikobilde
- Rasjoneringsberedskap
- Veileder for kriseplanlegging i kommunene

ANNET:

- Forsvaret: Innsats 2: 2012
- Marshall-hjelpen 50 år

Navn: .....

Adresse: .....

Postnr./sted: .....